

UDK: 355.48(4)''1915''
355.31(436+439=163.42)''1915''

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 26. 3. 2018.

Prihvaćeno: 26. 7. 2018.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v50i2.94>

Hrvati u Zimskim bitkama za Karpate i proboju kod Gorlica i Tarnówa 1915. godine

NIKOLA TOMINAC

Dugo Selo, Hrvatska

nikola.tominac@gmail.com

Autor obrađuje do sada slabo istražene operacije tijekom vrlo teških Zimskih bitaka za Karpate (siječanj – travanj 1915.) i čuvenoga proboja kod Tarnówa i Gorlica u svibnju 1915., u kojima je u sastavu austrougarskih snaga sudjelovala većina hrvatskih postrojbi na Istočnom bojištu. Prilog je pisan na temelju arhivske građe koja se nalazi u arhivima u Zagrebu i Beču te vojno-stručne literature koja obrađuje pojedina ratna događanja, zadatke hrvatskih snaga i njihove operativne učinke i gubitke.

Ključne riječi: vojna povijest; Prvi svjetski rat; Zimske bitke za Karpate; proboj kod Tarnówa i Gorlica; C. i kr. 36. pješačka divizija; C. i kr. 7. pješačka divizija; Kraljevska ugarska 42. domobranska (*Honvéd*) pješačka divizija; C. i kr. 7. armija

GODINA 1915. – HRVATI NA ISTOČNOM BOJIŠTU

Uvod

Početne vojne kampanje tijekom 1914. stvorile su čitav niz novih problema koji su dodatno podijelili sukobljene blokove. Do Božića 1914. zaraćene vojske obiju strana učestalo su stupale u bitke i nanosile jedna drugoj velike gubitke. Dok su se u Istočnoj Europi bojišnice postupno pomicala sa svojih početnih položaja, u Zapadnoj su uglavnom bile zarobljene u pat-poziciji koja će trajati iduće četiri godine. Premda je zaustavljanje sukoba postalo praktički nemoguće, nijedna strana nije raspolagala resursima za brz put do pobjede. U Poljskoj, na Karpatima i na Balkanu borbe su se oduljile do sredine prosinca 1914. godine.

Nakon prve bitke za Ypres Francuzi su pokrenuli novu ofenzivu u pokrajini Champagne, koja se razvukla sve do ožujka 1915. i stajala ih oko 100 000 novih ukupnih gubitaka.¹ Manevarsko ratovanje uzimalo je veći danak u ljudskim životima nego rovovsko koje će uslijediti, pa su gubici iz 1914. bili razmjerno

¹ STEVENSON, 1914. – 1918., 164.

najveći u odnosu na ostale ratne godine. Tako su ruski gubici iznosili 1,8 milijuna, njemački 800 000, a austrougarski gubici iznosili su oko 1,25 milijuna vojnika.² Prijeratni ratni planovi doživjeli su neuspjeh i prouzročili stotine tisuća mrtvih i ranjenih. Da bi promijenile to stanje, obje strane tragale su za novim saveznicima. Kada je Osmansko Carstvo prišlo Centralnim silama, u listopadu je na Bliskom istoku i Kavkazu otvoreno novo ratište. Rat je postao totalan i globalan i zato je njegovo nasljeđe ostalo trajno.

U takvim okolnostima najveća opasnost za Centralne sile bila je kritična situacija u Austro-Ugarskoj Monarhiji: vrlo važna južnopoljska utvrda Przemysl³ bila je opkoljena s kompletnom brojnom posadom, Rusi su snažno pritiskali na Karpatima, a u isto su vrijeme Italija i neke balkanske zemlje postale spremne pridružiti se Antanti. Kada je u ožujku 1915. pala utvrda Przemysl, Nijemci su preuzeli stvar u svoje ruke i Centralne su sile u velikom stilu počele napredovati prema istoku. Od svibnja do rujna 1915. uspjele su vratiti većinu izgubljenoga austrougarskog teritorija i izbaciti ruske snage iz Poljske i Litve. Nakon toga se okreću prema jugu i uz pomoć novoga saveznika Bugarske pregazile su Srbiju i Crnu Goru. Kada se u svibnju 1915. Italija pridružila Antanti, njezine su snage na Soči djelovale bez znatnijega operativnog učinka. I na zapadu su Antantini učinci bili beznačajni: ofenzive u Artoisu i Champagni nisu oslabile pritisak Centralnih sila na Ruse.

U tim će se vojno-političkim okolnostima odvijati Zimske bitke na Karpatima i probij kod Tarnówa i Gorlica.

---

² STONE, *The Eastern Front*, 122.

³ Pojasna utvrda Przemysl nalazi se na jugoistoku Poljske, na gornjem toku rijeke San. S utvrđama kod grada Jaroslawa na sjeveru i Sanoka na jugu zatvarala je ulaze u zapadnu Galiciju. Raskrižje je vrlo važnih željezničkih i cestovnih komunikacija. Austro-Ugarska je počela njezinu izgradnju u vrijeme Krimskoga rata 1853. – 1856. kao dvojnoga mostobrana na rijeci San. Zbog svoje strateške važnosti uoči Prvoga svjetskog rata spadala je u red najvećih austrougarskih pojasnih tvrđava. Zatvarala je pravac preko Brodija i Lavova i štitila željezničku prugu Lavov – Krakov i planinske prijelaze na Karpatima između Dukle i Presova. S pojasnom tvrđavom Krakov, Przemysl je bio glavni oslonac austrougarske obrane u Galiciji. – U Prvom svjetskom ratu Przemysl je dva puta bio u opsadi. **Prva opsada:** Nakon poraza u velikoj galicijskoj operaciji austrougarske snage povukle su se polovinom rujna 1914. prema rijeci Dunajec i Karpatima. Ali samo zakratko: pod pritiskom austrougarske ofenzive prema rijeci San i njemačke prema Varšavi ruske opsadne snage napustile su utvrdu 9. listopada 1914. godine. **Druga opsada:** Pošto su Rusi zaustavili njemačke i austrougarske snage polovinom listopada 1914. nakon protuudara kod Varšave, Ivangoroda i u Galiciji, ruska 11. armija pod generalom Andrejem Nikolajevičem Selivanovim ponovno je 8. studenog opkolila Przemysl. U prosincu 1914. austrougarske snage opet poduzimaju napadne operacije čiji je cilj, uz ostalo, i deblokiranje Przemysla uz aktivno sudjelovanje njegove posade, koja je tada imala oko 120 tisuća vojnika. To je bila posljednja prilika za eventualno izvlačenje opkoljenih snaga jer su u međuvremenu ruske snage prešle u protunapad i do kraja prosinca odbacile Centralne sile preko crte rijeka Dunajec – Gorlice – Dukla – Lisko. U vrlo teškoj situaciji, zapovjednik utvrde general Hermann Kuzmanek svim je raspoloživim snagama 19. ožujka poduzeo posljednji pokušaj proboja, a zbog neuspjeha proboja bio je primoran 22. ožujka 1915. popisati predaju. Rusi su zarobili devet generala, oko 2500 časnika, 117 tisuća vojnika i 900 topova. Utvrda je uključena u sustav ruske obrane na rijeci San kao najistaknutiji dio bojišta.

Hrvati u Zimskim bitkama za Karpate siječanj – travanj 1915.

Obilježavajući stogodišnjicu završetka Prvoga svjetskog rata, ovom se prilikom prisjećamo sudjelovanja Hrvata u teškim bitkama 1915. na Istočnom bojištu, čime otkrivamo taj pomalo zaboravljen period Velikoga rata. Time će ti tragični događaji postati dio našega povijesnog sjećanja, a budućim istraživačima olakšati daljnja istraživanja, osobito za izradu povjesnica pojedinih pukovnija, kada bude dostupna operativna dokumentacija koja se još uvijek težišno nalazi izvan zemlje, u arhivima u Beču i Budimpešti.

Hrvati su podnijeli iznimno velike žrtve u tim bitkama, osobito u Zimskim bitkama za Karpate, jednoj od najnerazumnijih vojnih operacija Velikoga rata. Te bitke koje su desetkovale austrougarsku vojsku po treći put od srpnja 1914. pojedini vojni analitičari opisuju kao „Staljingradsku bitku Prvoga svjetskog rata”.⁴ Snijeg i blato Karpata pokopali su leševe na stotine tisuća ruskih, austrougarskih i njemačkih vojnika. Sastojale su se od tri zasebne operacije o kojima će biti nešto više riječi u nastavku teksta.

Karpatsko gorje bilo je poprište tih borbi. Na jugozapadu današnje Ukrajine ili nekadašnje Galicije nalazi se snažan i strateški važan planinski lanac Karpata, koji obuhvaća centralnu i jugoistočnu Europu. Proteže se u obliku velikoga izduženog luka od Bratislave pa sve do istočne Srbije. Oštro razdvaja Panonsku nizinu od ostalih važnih europskih nizina: Pribaltičke, Ukrajinske i Vlaške. Uglavnom je sastavljen od srednjih planina s nekoliko vrhova viših od 2000 metara. Karpati se dijele na Zapadne, Šumske, Istočne i Južne. Za nas su zanimljivi *Zapadni* i *Šumski Karpati*, područja u kojima su vođene iznimno teške bitke hrvatskih postrojbi. **Šumski Karpati** dugački su oko 300 kilometara. Jedinstven su planinski lanac širine 80 – 100 kilometara i protežu se između rijeka Tise i Dnjestra. Padine su izbrazdane mnogobrojnim pritokama tih rijeka, što u ratnim operacijama otežava njihovu prohodnost. Ulaz u Galiciju sa zapada osiguravalo je pet strateških karpatskih prijevoja, od kojih će se oko četiri težišno voditi sudbonosne bitke. To su Łupków (584 m), *Uzsok* (889 m), *Verecke* (841 m) i *Jablonica* (913 m). Preko njih vode strateške komunikacije iz Panonske nizine u Galiciju i zbog toga su bili težišni vojni ciljevi ruskih snaga.

Zbog svoje geostrateške važnosti za vrijeme Prvoga svjetskog rata Galicija će postati jednim od najvećih bojišta. Ona je ključ za ruski ulazak u Panonsku nizinu. Obrana Galicije bila je poseban izazov za Dvojnu Monarhiju. Zbog nedostatka povoljnih prirodnih obrambenih objekata – osim Karpatskoga gorja – austrougarski vojni stratezi smatrali su ju teško branjivom bez obzira na pojedine tokove velikih rijeka.

Hrvatske postrojbe nisu znatnije sudjelovale u operacijama na Istočnom bojištu tijekom 1914. jer su u to vrijeme bile na Balkanu u ratu protiv Srbije.⁵

⁴ TUNSTALL, *Blood on the snow*, 1.

⁵ Na Istočnom bojištu tijekom 1914. naći će se 96. karlovačka i 70. petrovaradinska pukovnija u sastavu austrougarske 2. armije. Ovdje zatječemo i 12. ulansku pukovnicu iz Osijeka te

Početak 1915. temeljni austro-njemački strateški cilj bio je odbaciti Ruse s operativnoga prostora Karpata u galicijski nizinski prostor i time osloboditi oko 120 000 austrougarskih vojnika u opkoljenoj utvrdi Przemysl na rijeci San. Za provedbu tako obimna i složena zadatka u drugoj polovini siječnja 1915. na Istočnom bojištu naći će se ukupno 553 244 austro-njemačkih pušaka, 3015 artiljerijskih oruđa i 37 246 konja.⁶

Glavnina hrvatskih snaga iz zagrebačkoga XIII. korpusa⁷ na Karpate se prebacuje polovinom siječnja 1915., nakon završetka borbi sa Srbijom.⁸ Sudjeluju u Prvoj karpatskoj ofenzivi (23. siječnja – 26. veljače 1915.). Dvije divizije toga korpusa, 36. pješačka⁹ i 42. domobranska pješačka divizija,¹⁰ ulaze u sastav Armijske grupe Pflanzer-Baltin.¹¹ Istovremeno 79. pješačka pukovnija grofa Jelačića iz Otočca neće ulaziti u sastav matičnoga XIII. korpusa, nego u sklopu 7. pješačke divizije ulazi u sastav Borojevićeve¹² 3. armije, i to u Gru-

---

3. bosanskohercegovačku (BH3) pukovnicu iz Tuzle, u kojoj je bilo dosta Hrvata iz istočne i sjeverne Bosne.

⁶ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918, sv. II (dalje: ÖULK II), 118-121.

⁷ Nakon dolaska na Karpate XIII. korpus iz Zagreba imao je u svojem sastavu dvije divizije: C. i kr. 36. pješačku i 42. domobransku pješačku diviziju. Međutim, tijekom rata će se zbog operativnih potreba taj sastav mijenjati. Domobranstvo je najvećim dijelom bilo izvan XIII. korpusa. Zapovjednik korpusa bio je general pješaštva (GdI) Adolf von Rhemen zu Barenfeld.

⁸ O tome detaljnije: TOMINAC, „Hrvatske postrojbe u pohodu na Srbiju”, 139-186.

⁹ Austrougarsku oružanu silu činile su tri organizacijske cjeline: a) Zajednička vojska i mornarica (Carsko-kraljevska vojska, *Kaiser und königliches Heer, K. u. k.*); b) Zemaljska obrana; c) Pučki ustanak (*Landsturm*).

¹⁰ Zemaljska obrana dijelila se, u skladu s Austro-ugarskom nagodbom, na dva segmenta: Austrijsku zemaljsku obranu (*Kaiserlich-königliche Landwehr*, skraćeno: *L*) i Ugarsku zemaljsku obranu (*Königlich-ungarischer Honvéd*, skraćeno: *H*). Na temelju Ugarsko-hrvatske nagodbe Hrvati su u sklopu *Honvéda* uspjeli ustrojiti hrvatsko domobranstvo, koje je imalo zaseban status.

¹¹ Trideset šesta pješačka divizija (zapovjednik podmaršal Czibulka) imala je u svojem sastavu pješačke pukovnije Zajedničke vojske: 16. iz Bjelovara, 53. (3 bojne) iz Zagreba i 78. iz Osijeka s pripadajućim artiljerijskim, inženjerijskim i ostalim sastavima. U sastavu 42. domobranske pješačke divizije bile su domobranske pješačke pukovnije: 25. iz Zagreba, 26. iz Karlovca, 27. iz Siska i 28. iz Osijeka, također s raznim potpornim snagama.

¹² Svetozar Borojević od Bojne rođen je 13. prosinca 1856. u Umetiću kod Kostajnice, a umro je u Klagenfurtu 23. svibnja 1920. godine. U Prvom svjetskom ratu istaknuo se nizom uspjeha u obrambenom ratovanju, ponajprije na Karpatima tijekom zime 1914./15., a poslije na Soči. Sa VI. korpusom kreće u Prvi svjetski rat na Istočno bojište u Galiciju, a onda ujesen iste godine preuzima zapovjedništvo 3. armije, koja je u prethodnim bitkama bila teško načeta. Uspio je ustaliti bojište, odbio je Ruse kod Limanowe i oslobodio tvrđavu Przemysl nakon prve opsade 10. listopada 1914. godine. U zimu i proljeće 1915. na Karpatima je spriječio prodor ruske vojske u Mađarsku. Ulaskom Italije u rat Borojević je 27. svibnja 1915. imenovan zapovjednikom 5. armije, a od kolovoza 1917. zapovjednikom Grupe armija Borojević. Zbog velikih vojničkih zasluga dobio je čin feldmaršala, čime je postao jedini nositelj toga čina u Austro-Ugarskoj koji nije bio njemačkoga podrijetla. Nositelj je najviših austrougarskih i njemačkih odlikovanja, uz ostale i Zapovjednoga križa Vojničkoga reda Marije Terezije (*Kommandeur des Militär Maria Theresien Ordens*) od lipnja 1916. godine. MANIN, *Feldmaršal Svetozar barun Borojević od Bojne*, 11.

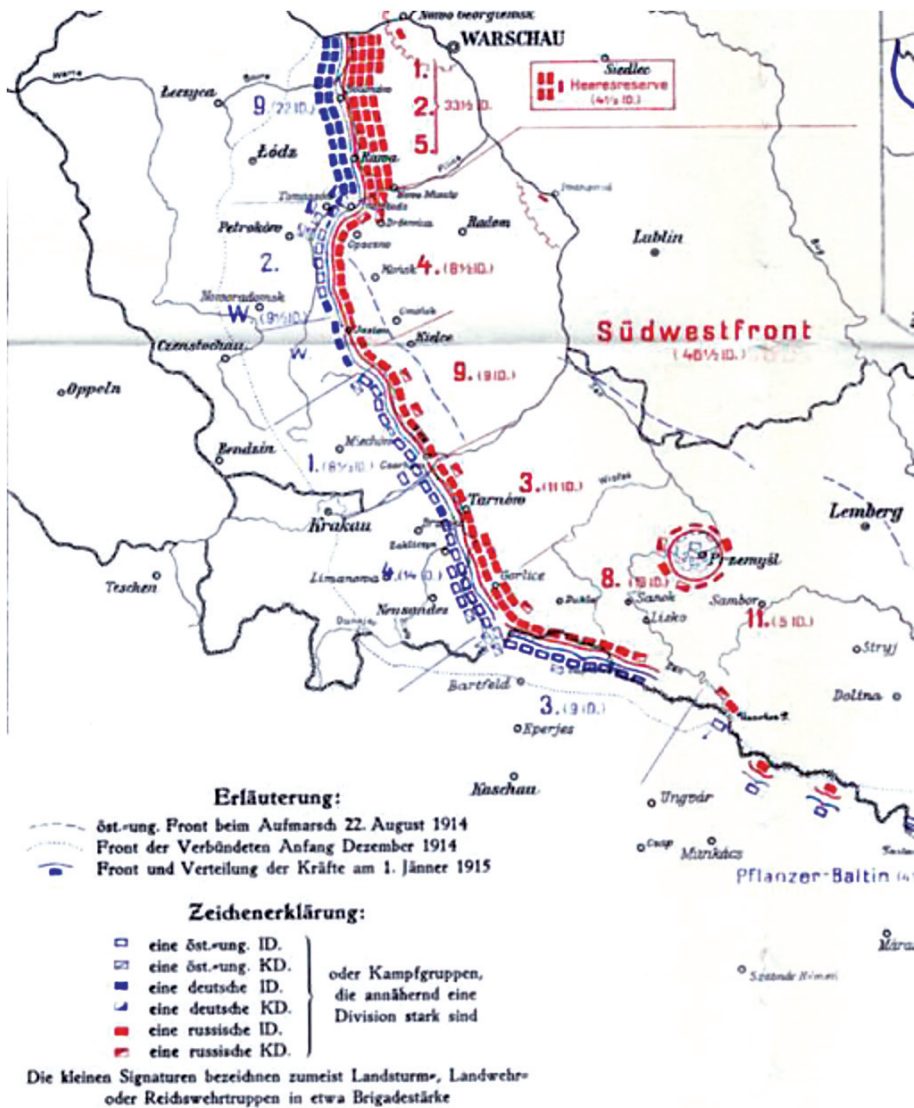
pu Szurmay, kojom je zapovijedao podmaršal Alexander Szurmay. Pukovnija djeluje na širem prostoru oko vrlo važna karpatskoga prijevoja Užok (Uzsok), gdje će se tijekom zime voditi iznimno teške borbe.¹³

Karlovačka 96. pješačka pukovnija stići će na to područje s tri bojne krajem kolovoza i početkom rujna 1914. u sklopu dolaska 2. armije s Balkana, i to u sastavu 67. pješačke brigade 34. pješačke divizije (VII. korpus iz Temišvara). Najprije djeluju u sastavu Borojevićeve 3. armije, a nešto poslije ušli su u sastav 34. pješačke divizije (X. korpus). Najintenzivnija djelovanja imaju na Karpata, i to na širem području prijevoja Dukla i riječne doline Laborca, gdje trpe iznimno velike gubitke, osobito tijekom zime zbog niskih temperatura i nedostatka logističke potpore.

Spomenut ću njihove glavne bitke tijekom 1914. godine: bitka kod Gnile Lipe, zapadno od Rohatina, 28. kolovoza; sudjeluju u evakuaciji Lavova (njem. Lemberg) od 30. kolovoza do 3. rujna, također na širem području Rohatina; borbe kod Werešice 3. – 9. rujna, južno od Lavova kod gradova Mikolajiv i Komarno; napad na Lavov 9. – 11. rujna, bore se u okolici Lavova kod mjesta Dornfelda; povlačenje na rijeku San 11. – 12. rujna; povlačenje na Karpate – na područje doline Laborca i grada Sanoka 2. – 7. listopada; proboj preko Hiriva (Chyrowa), na širem području Dobromila i Hiriva, 8. – 10. listopada; borbe južno od utvrde Przemyśl od 13. listopada do 2. studenog; osiguranje karpatskih prijevoja – na području oko naselja Dobromil, Cisna, Łupków i u dolini Laborca kod naselja Hommona Olyka od 6. studenog do 4. prosinca; bitka kod Limanowe-Łapanówa 1. – 13. prosinca; progon Rusa nakon bitke južno od Visle 13. – 20. prosinca; ruska protuofenziva u Galiciji – borbe kod grada Medzilaborce (Mezolaborca) 21. – 24. prosinca; ponovno povlačenje na Karpate i borbe oko prijevoja Dukla 25. – 31. prosinca.

Aktivnosti 96. pješačke pukovnije tijekom 1915. godine: Prva karpatska ofenziva – kod grada Solnika blizu Wole Michowe 23. – 26. siječnja; ruska protuofenziva od 27. siječnja do 5. veljače; krvave borbe u dolini Laborca kod mjesta Łupków 15. – 18. veljače; Druga karpatska ofenziva 27. veljače – 23. ožujka; ruska protuofenziva 20. – 31. ožujka (uključujući borbe kod Varcovce (Varihaze) 20. – 21. ožujka); Uskrsna bitka na Karpata 1. – 6. travnja; proboj kod Gorlica 2. – 8. svibnja; bitka na rijeci Sanok 9. – 12. svibnja; bitka kod Jarosława i utvrde Przemyśl 14. – 20. svibnja. Nakon toga odlaze na Jugozapadno bojište, na rijeku Soču. U siječnju 1915. u sastavu su X. korpusa 3. armije generala Borojevića.

¹³ O njihovim borbama tijekom Zimskih bitaka za Karpate vidi prilog: TOMINAC, „Ličani u ‘Velikom ratu’”; PAŠČENKO, *Hrvatski grobovi 1914. – 1918.*, 187-197.

Slika 1. Obostrani razmještaj snaga na Istočnom bojištu početkom 1915. i položaj opkoljene utvrde Przemysł kao cilj napadnih operacija austrougarskih snaga. U to je vrijeme na Istočnom bojištu karlovačka 96. pješačka pukovnija u sastavu Borojevićeve 3. armije, a ostale se snage nalaze na Balkanu i u pripremi su za dolazak na ovo bojište. Svaka kockica prikazuje po jednu diviziju (izvor: ÖULK II, Prilog 4, dio).

U tim su operacijama sve hrvatske postrojbe vodile vrlo teške i krvave borbe u kojima su pretrpjele iznimne patnje i velike gubitke, prvenstveno zbog vrlo niskih temperatura, nedostatne logističke potpore i vrlo loših prometnica potrebnih za dostavu svih vrsta resursa. Početkom veljače od niskih temperatura stradalo je 26 časnika i 1800 vojnika iz sastava 28. domobranske

pješačke pukovnije iz Osijeka, a karlovačka 26. domobranska pukovnija spala je na samo 178 pripadnika. Gubici 28. domobranske pješačke pukovnije dogodili su se oko gradića Tatariva nedaleko od Deljatina (Delatyn), Malawe i Nadvirne (Nadworna) na putu prema gradiću Dolini.¹⁴ Domobranci trpe velike gubitke kod sela Harada, gdje je **13. veljače** ostalo 20 poginulih vojnika 42. domobranske pješačke divizije.¹⁵ Hrvatske pukovnije djeluju oko sela Magure zajedno sa sastavnicama 54. pješačke divizije.¹⁶ Uvjeti su bili veoma teški: djeluju po snježnim olujama, niskim temperaturama i bez odgovarajućih zaklona za vojsku, zbog čega će biti mnogo ozljeda od smrzavanja.¹⁷

Sredinom veljače 1915. XIII. korpus sa svojom 36. i 42. domobranskom pješačkom divizijom tijekom provedbe ofenzive prema gradovima Kolomija (Kolomea) i Nadvirna (31. siječnja – 16. veljače) oslobodit će od Rusa prostore oko sela Bogorodčani (Bohorodzani), Ivano-Frankivsk (Stanislav) i Černjivci (Czernowitz). Zbog vrlo loših vremenskih uvjeta i problema u logističkoj potpori na strategijskoj razini nisu provedeni planirani ciljevi i operacije su morale nakratko zastati. U tim su borbama zabilježeni veliki gubici zagrebačke 53. pješačke pukovnije kod sela Tismjenica (Tysmienica), Sloboda i nešto manji kod sela Uzin, a Bjelovarčani imaju znatne gubitke od smrzavanja.¹⁸ Treba napomenuti da će u toj fazi pojedine hrvatske pukovnije djelovati izvan matične 36. pješačke divizije. Za uspješne borbe od 16. do 18. ožujka kod sela Tarnovica Polna armijsko zapovjedništvo pohvalilo je hrvatske 16. i 53. pješačku pukovnicu i zagrebačku 25. domobransku pješačku pukovnicu.¹⁹

Austrougarsko vrhovno zapovjedništvo (*Armeeoberkommando* – AOK) trebalo je nakon propasti prve karpatske kampanje preispitati smisao borbi i eventualno odustati od nove karpatske tragedije. Ali od toga se nije odustalo, nego se pokreće Druga karpatska ofenziva (27. veljače – 31. ožujka), opet u vrlo lošim meteorološkim uvjetima, po jakoj snježnoj vijavici i magli. Prvi učinci bili su zanemarivi.²⁰ U borbama kod mjesta Stare Mjasto, nedaleko od Ivano-Frankivska, tijekom 28. veljače 1915. iskazat će se topnički časnik satnik Đuro Petričević, pripadnik bjelovarske 16. pješačke pukovnije. On je kod sela Jezupol odnosno Sielec uspio osloboditi glavninu opkoljene pukovnije i povratiti izgubljene topove. Pritom je s oslobođenim suborcima odbacio mnogo jače ruske snage iz Sieleca i time su uspjeli zadržati svoje položaje. Za iskazano junačko djelo satnik Petričević dobit će visoko austrijsko odličje: Viteški križ Reda Marije Terezije.²¹

¹⁴ TUNSTALL, *Blood on the snow*, 98; STONE, *The Eastern Front*, 114; PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 423, 435, 438.

¹⁵ *Ratni dnevnik*, 12.

¹⁶ *Ratni dnevnik*, 8-9.

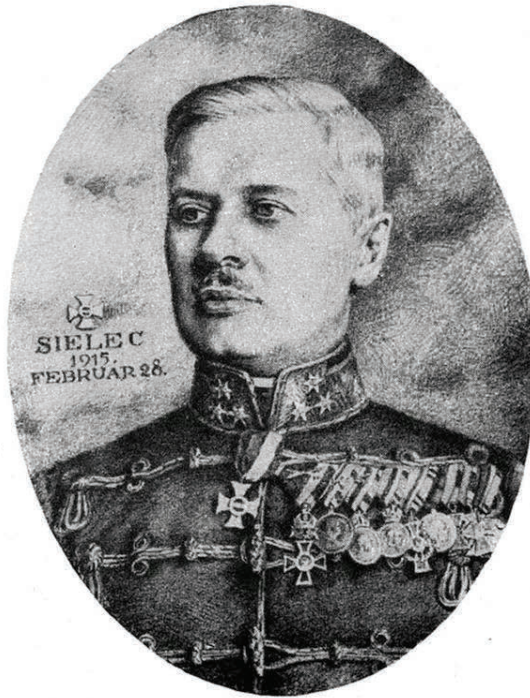
¹⁷ TUNSTALL, *Blood on the snow*, 144.

¹⁸ HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga umrlih 53. pješačke pukovnije; *Ratni dnevnik*, 18.

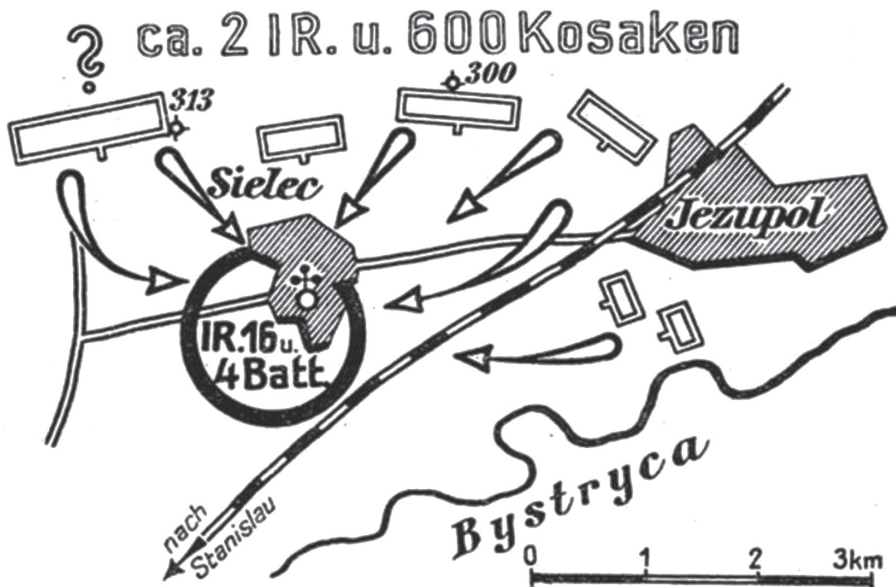
¹⁹ *Ratni dnevnik*, 24.

²⁰ ÖULK II, 196.

²¹ BARDOLFF, *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, 244; PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 412.

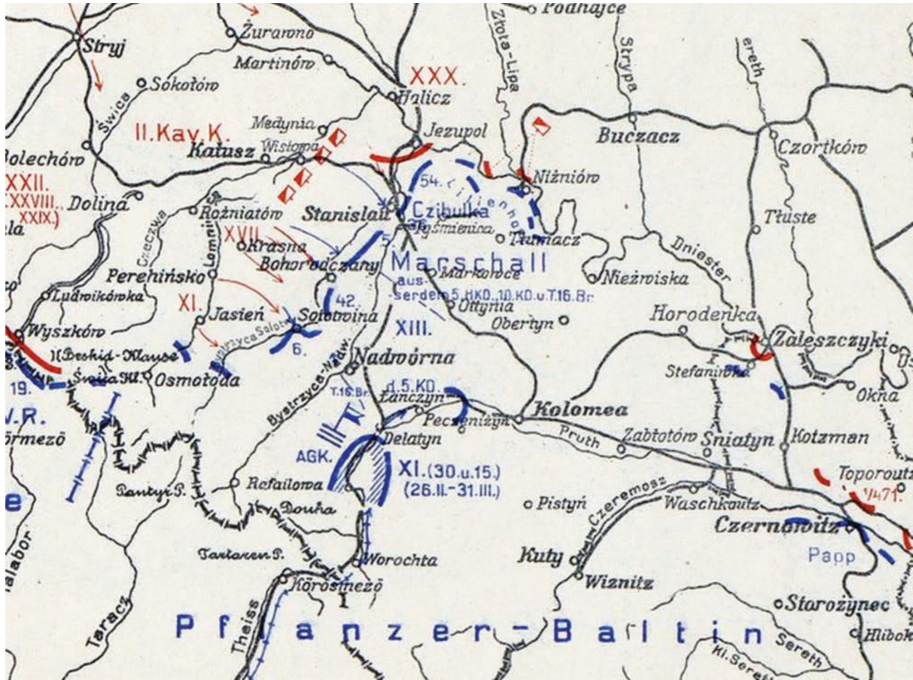
Slika 2. Satnik Đuro Petričević (izvor: BARDOLFF, Der Militär-Maria Theresien-Orden., zbirka fotografija)

Slika 3. Karta djelovanja satnika Petričevića kod sela Sielec (izvor: BARDOLFF, Der Militär-Maria Theresien-Orden, 244)

Krajem veljače hrvatski domobrani vode teške borbe na potoku Lomnica kod sela Krasna južno od grada Kaluša. Rusi do 4. ožujka 1915. uspijevaju vratiti veliki dio do tada izgubljenog područja, osim Černjivaca. U aktivnostima između 20. i 24. ožujka hrvatske će pukovnije pretrpjeti vrlo teške gubitke, zbog kojih se domobrani povlače prema potoku Bistrica Solotvinska južno od Bogorodčana,²² a 36. pješačka divizija na šire područje Ivano-Frankivska, poblježe kod sela Tismjenica, u zonu odgovornosti Korpusa Czibulka.

Slika 4. Stanje Armijske grupe Pflanzler-Baltin 2. ožujka 1915. (izvor: ÖULK II, Skica 14, dio)

Zbog neuspjeha u provedbi operacija snage se reorganiziraju. Krajem ožujka iste godine XIII. korpus s 36. pješačkom divizijom izmješten je kod sela Otinija (Ottynia) sjeverno od Nadvirne, a 42. domobranska pješačka divizija premještena je u Korpus Marschall kod sela Dobrinovci (Dobronoutz),²³ na područje sjeveroistočno od glavnoga grada pokrajine Bukovine – Černjivaca. Sredinom ožujka zabilježena su djelovanja sastavnica 36. pješačke divizije oko Tarnovice Polne.²⁴

Zbog nedostatka logističke potpore i snažnih ruskih napada tijekom 22. ožujka 1915. predaje se tvrđava Przemyśl i oko 120 000 vojnika odlazi u rusko

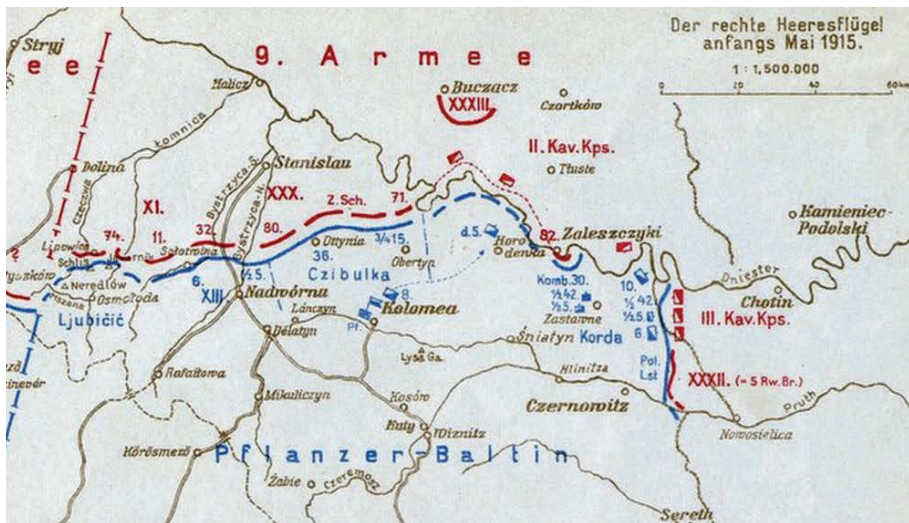
²² ÖULK II, 243-244.

²³ Negdje se pojavljuje i naziv Dobranič, Dobra Noć...

²⁴ Ratni dnevnik, 24.

zarobljeništvo, što je bio šok za hrvatske vojnike.²⁵ Time je propala i Druga karpatska ofenziva.

Zbog stalne prijetnje od ruskoga prodora u Mađarsku i mogućnosti izbijanja rata s Italijom austrougarska vojno-politička situacija postala je vrlo složena. Vojska se našla pred rasulom zbog velikih gubitaka i pada morala.²⁶ Bez obzira na takvo stanje, AOK donosi odluku o pokretanju nove ofenzive. Tijekom Treće karpatske ofenzive i Uskrsne bitke (travanj 1915.) opet nije bilo znatnijega pomaka na bojištu, ali su gubici obiju zaraćenih strana bili golemi. Kod hrvatskih postrojbi nije bilo većih pomaka crte bojišta u odnosu na kraj Druge karpatske ofenzive.

Slika 5. Desno krilo Armijske grupe Pflanzler-Baltin početkom svibnja 1915. nakon krvavih Zimskih bitaka za Karpate (izvor: ÖULK II, Skica 26, dio)

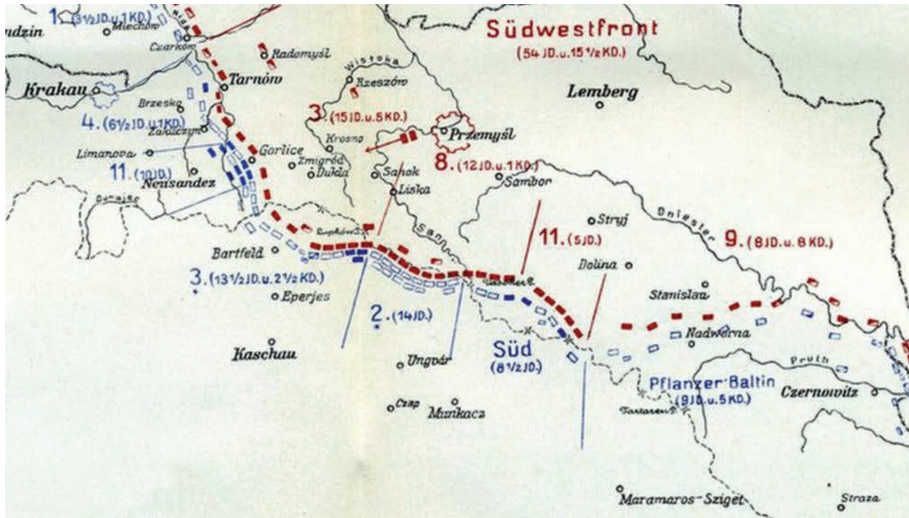
Na kraju krvavih Zimskih bitaka za Karpate planovi obiju zaraćenih strana nisu se ostvarili: austro-njemačke snage nisu prodrle u Galiciju i oslobodile utvrdu Przemyśl, ali ni ruske nisu izbile u Ugarsku. Gubici su bili veoma visoki: prema nekim izračunima, austrougarska je vojska **od 1. siječnja do 30. travnja 1915.** izgubila 793 000 vojnika, uključujući posadu tvrđave Przemyśl. Ruski gubici bili još veći i procjenjuju se na oko 1,2 milijuna vojnika.²⁷ I hrvatske postrojbe imale su iznimno velike gubitke, koji zbog nedostatka arhivskoga gradiva nisu do kraja istraženi.

²⁵ Ratni dnevnik, 24.

²⁶ ÖULK II, 246.

²⁷ ÖULK II, 270; TOMAC, *Prvi svjetski rat*, 199.

PROBOJ CENTRALNIH SILA KOD GORLICA U SVIBNJU 1915. GODINE

Slika 6. Stanje Istočnoga bojišta početkom svibnja 1915. godine. S ovih položaja austro-njemačke snage kreću u proboj kod Gorlica i Tarnówa. Jedan od ciljeva Grupe Szurmay bit će Lavov, a Armijske grupe Pflanzler-Baltin zaštita bokova snaga na glavnom pravcu napada. Zagrebačka 31. lovačka bojna je na spoju 1. i 4. armije kod Krakova (izvor: ÖULK II, Prilog 15, dio).

Početak operacija

Uza sve logističke i operativne poteškoće početkom svibnja 1915. započela je velebna operacija pod zapovjedništvom njemačkoga generala Augusta von Mackensena, zapovjednika njemačke 11. armije²⁸; proboj kod sela Gorlice u južnoj Poljskoj. Tu su Centralne sile pod vodstvom Nijemaca pokrenule iznimno opsežne navalne operacije i uspjele odbaciti Ruse duboko na istok.

U toj velikoj operaciji znatno će sudjelovati i hrvatske pukovnije. Za hrvatsku su povijest bitne aktivnosti Grupe Szurmay i Armijske grupe Pflanzler-Baltin.²⁹ Prije početka operacija 79. pješačka pukovnija iz Otočca u sastavu je 7. pješačke divizije iz Grupe Szurmay (njemačka Južna armija) na Karpaticima,³⁰ a karlovačka 96. pješačka pukovnija u sastavu 3. armije generala

²⁸ Zapovjednik nadvojvoda Josip Ferdinand.

²⁹ ÖULK II, 357-361, Prilog 19 i Skica 27 i 28.

³⁰ Grupa Szurmay imala je ukupno 23 695 vojnika, 87 artiljerijskih cijevi i 433 konja. Sastojala se od 7. pješačke i 40. Honvéd pješačke divizije. U sastavu 7. pješačke divizije (general Blasius von Dani) bile su tri brigade: 128. Honvéd pješačka brigada, 14. pješačka brigada (general Emil Baumgartner) i 71. pješačka brigada (general Antun Plivelić). Hrvatska 79. pješačka

Svetozara Borojevića, također na Karpatima.³¹ U Korpusu Czibulka iz Armijske grupe Pflanzler-Baltin³² (poslije 7. armija) bile su 16. bjelovarska, 53. zagrebačka i 78. osječka pješačka pukovnija te hrvatsko domobranstvo iz 42. domobranske pješačke divizije. Zagrebačka 31. lovačka bojna (*Feldjägerbataillon 31 – FJB31*) bila je u sastavu 4. armije, odnosno u Grupi podmaršala Rudolfa Stöger-Steinera, koja je poslije preasla u Kombiniranu pješačku diviziju.

Velika ratna drama počela se odvijati u rano jutro **2. svibnja**. Nakon teških borbi i uz jaku artiljerijsku pripremu njemačka 11. i desno krilo austrougarske 4. armije uspijevaju do **5. svibnja** izbiti na rijeku Wisłoku. U toj fazi napada uključuje se i Borojevićeva 3. armija, u čijem su sastavu bili dijelovi 96. karlovačke pješačke pukovnije.³³ Nakon uspješnoga proboja Mackensenovih i Borojevićevih snaga te austrougarske 4. armije na glavnom pravcu napada pokreću se do tada statične snage na Karpatima. U početku borbi u zoni odgovornosti Armijske grupe Pflanzler-Baltin djelovala je Grupa Ljubičić,³⁴ koja je

---

pukovnija iz Otočca bila je u sastavu 14. pješačke brigade zajedno s 38. pješačkom pukovnijom iz mađarskoga grada Kecskeméta i 21. lovačkom bojnomo (*FJB21*). U toj skupini najviše su bile zastupljene mađarske postrojbe (ÖULK II, Prilog 14).

³¹ Najprije su pridodane dvije bojne 96. pješačke pukovnije iz 17. pješačke divizije u sastav 1. konjaničke, a poslije su vraćene u matičnu 17. pješačku diviziju VII. korpusa (ÖULK II, Prilog 14).

³² **Armijaska grupa Pflanzler-Baltin** (od 8. svibnja postaje 7. armija) sastojala se od XIII. korpusa (Rhemen), u čijem je sastavu i Grupa Ljubičić; nadalje, prema jugu je razmješten Korpus Czibulka, pa Grupa (Korpus) Marschall i XI. korpus (Korda). Treba napomenuti da se glavnina hrvatskih postrojbi u početku operacija nalazi u sastavu Korpusa Czibulka, odnosno u 36. pješačkoj diviziji podmaršala (FML) von Schreittera. Divizija je imala 17 202 vojnika, 309 konja („sabli“) i 59 artiljerijskih cijevi. U njoj su bile sljedeće hrvatske pukovnije (njem. *Infanterie Regiment – IR*): 13. pješačka brigada, zapovjednik brigadir (*Colonel*) Boleslav Wolf, sastava: pješačke pukovnije: 52. Pečuh (Ugarska) [3] i 78. Osijek [3] te VII. pohodna (marš) bojna iz HIR 11. Zagreb; 72. pješačka brigada, zapovjednik general Eugen pl. Luxardo, sastava: 16. Bjelovar [4] i 53. Zagreb [3] te II. bojna/78. Osijek. U divizijskom konjaništvu su i 1. i 2. eskadron 10. domobranske husarske pukovnije (HHR) Varaždin, tri pohodne satnije Pučkoga ustanka (*Landsturm*) iz osječke 28. *Landsturm* pješačke pukovnije, a u 36. artiljerijskoj brigadi (*FABrig*) je i 39. pukovnija poljskoga topništva Varaždin. U zagradi je broj bojni u pukovniji. – **Hrvatsko domobranstvo – 42. domobranska pješačka divizija**, zapovjednik general bojnik (GM) Karl Stracker, u **XI. korpusu (Grupa Korda)**, sastava: 83. domobranska pješačka brigada, brigadir von Pilepić, sastava: domobranske pješačke pukovnije 25. Zagreb [3] i 26. Karlovac [3]; 84. domobranska pješačka brigada, brigadir von Petković, sastava: domobranske pješačke pukovnije 27. Sisak [3] i 28. Osijek [3]. U divizijskom konjaništvu su 3., 4. i 5. eskadron 10. domobranske husarske pukovnije iz Varaždina te artiljerijske snage: dvije bitnice 13. poljske haubičke pukovnije iz Zagreba i druge. – Ukupne snage 7. armije: 114 ¼ bojni, 111 eskadrona, 88 bitnica, 13 tehničkih satnija ili 94 707 pušaka, 13 396 konja, 391 artiljerijskih oruđa (ÖULK II, Prilog 14).

³³ ÖULK II, 318 i Prilog 15 i 16.

³⁴ Stjepan barun Ljubičić (Gvozd, 25. 9. 1855. – Zagreb, 16. 8. 1935.). Na početku Prvoga svjetskog rata zapovjednik 45. *Landwehr* pješačke divizije i promaknut je u čin *Feldzeugmeistera*. Od rujna 1914. Ljubičić je zapovjednik XI. korpusa, koji vodi u bitci kod Limanowe-Łapanowa. U ožujku 1915. korpus preuzima general von Korda, a Ljubičić preuzima zapovijedanje nad Skupinom (*Gruppe*) Ljubičić. Odlikovan je brojnim visokim odličjima („Stephan Freiherr von Ljubicit“).

kod sela Osmaloda vodila napadne borbe tijekom **2. svibnja** i uspješna osvojiti vrlo važne uzvisine kod Schlisa, ali je pretrpjela teške gubitke.³⁵

Borbe zagrebačke 31. lovačke bojne na rijeci Dunajec

U početku tih vrlo složenih operacija iskazala se zagrebačka 31. lovačka bojna iz sastava Grupe Stöger-Steiner³⁶ austrougarske 4. armije na području istočno od Krakova u južnoj Poljskoj. Grupa je u početku operacija držala područje uz rijeku Dunajec od sela Radłów (isključno) do njezina ušća u rijeku Vislu. Stöger-Steinerove snage najvećim su dijelom bile sastavljene od pripadnika Pučkoga ustanka (njem. *Landsturm*), koji su već bili stacionirani na tom području, a dijelom i od vojnika koje je kao pojačanje poslala austrougarska 1. armija iz južne Poljske. Grupa se sastojala od dvije brigade: 7. i 121. te Odreda pukovnika von Vevera.

Za hrvatsku povijest važno je djelovanje 7. pješačke brigade, u čijem je sastavu bila zagrebačka 31. lovačka bojna.³⁷ Zagrebački će lovci najintenzivnije borbe voditi od 3. do 6. svibnja, kada prelaze rijeku Dunajec neposredno na njezinu ušću u Vislu kod sela Ujscie Jezuickie. Nasuprot će se nalaziti ruske snage IX. korpusa ruske 3. armije. Rusi su se dobro utvrdili južno i zapadno od naselja na nasipima rijeka Visle i Dunajca s oko 2500-3000 vojnika. Za ruske snage to je bio vrlo važan položaj s kojega su mogli bočno ugrožavati glavne austro-njemačke snage u proboju. Zbog toga su pružili snažan otpor napadnim snagama. U podne **3. svibnja** poslani su u napad dijelovi 25. pučko-ustaške (*Landsturm*) pješačke pukovnije i 16. *Landwehr* pješačke pukovnije, koje je u napredovanju zaustavila ubitačna ruska puščana i strojopuščana paljba.

U 14 sati hrvatski su lovci dobili zapovijed da po svaku cijenu izbace neprijatelja iz sela. Hrvatski lovci morali su na juriš zauzeti ruske položaje i prisiliti ih na povlačenje. Bojna je u to vrijeme imala sedam satnija, koje su prije napada podijeljene u dvije napadne skupine. Prva skupina pod zapovjedništvom satnika Karla Parca krenula je u 16:30 i ubrzo se našla pod snažnim djelovanjem protivničke paljbe te je pretrpjela velike gubitke. Satnik Parac ranjen je u glavu i od ozljeda je umro 30. svibnja u bolnici u Zagrebu.³⁸ Njego-

³⁵ Karlovačka IV. bojna 96. pješačke pukovnije bila je u sastavu brigade brigadir (Oberst) Franza Kuhna Grupe Ljubičić.

³⁶ Ova skupina raspolagala je s oko 23 bojne (bataljuna), 7 eskadrona konjanništva i 11 bitnica (baterija) artiljerije.

³⁷ Osim 31. lovačke bojne u ovoj brigadi bile su: 16. streljačka pukovnija (*SchR16*) [4], pješačke bojne IV./8., IV./49., III. i IV./99. i BH *FJB*. Grupa Stöger-Steiner raspolagala je s ukupno 16 078 pušaka, 561 konjanikom i 56 artiljerijskih cijevi svih kalibara. Iz 121. pješačke brigade je C. i kr. 25. *Landsturm* pješačka pukovnija iz moravskoga grada Kroměříža i C. i kr. 16. *Landwehr* pješačka pukovnija iz poljskoga grada Krakova (ÖULK II, Prilog 14, str. 7).

³⁸ Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu (<https://fi.billiongraves.com/grave/Karlo-Parac/22724193>).

vu ulogu preuzeo je satnik Novak. Bez obzira na velike gubitke, lovci uspješno napreduju te su se između 20:00 i 1:00 približili na samo pedesetak metara neprijateljskim položajima, gdje su se ukopali. U rano jutro 4. svibnja pod zapovjedništvom pukovnika Eduarda Hospodarža³⁹ počinje novi napad između nasipa Dunajca i Visle, u kojem do 10:30 „lovci” čiste prostor ispred sela sve do tamošnje carinarnice i kreću u napad na selo našavši se na otvorenom terenu bez ikakva zaklona. Točno u 11:00 zapovjeden je juriš, nakon kojega uspijevaju ući u protivnički razmještaj. Tu je uključena u napad i druga skupina i u selu se razvio krvavi boj. Nakon dulje i teške borbe Rusi su izbačeni iz sela, a znatan broj njihovih vojnika je zarobljen. Računa se da je bilo zarobljeno oko 1000 vojnika i 7 časnika te oko 1400 pušaka.

U znak priznanja zapovjednik divizije podmaršal Stöger-Steiner istoga je dana odlikovao pripadnike bojne s 24 srebrne medalje za hrabrost 1. razreda, 54 medalje 2. razreda i 74 brončane medalje. Za posebno iskazanu hrabrost i junaštvo zlatnom medaljom za hrabrost odlikovani su pričuvni kadet Nikola Gavrančić, stožerni narednik Andrija Popržan i ranjeni vodnik Marko Bačević.⁴⁰ Preko 130 poginulih zagrebačkih „lovaca” sahranjeno je na vojnom groblju u selu Ujscie Jezuickie.⁴¹

³⁹ Zapovjednik bojne pukovnik Eduard Hospodarž dobio je Viteški križ Reda Marije Terezije za borbe iz ljeta 1916. kod mjesta Kolki na rijeci Stir (BARDOLFF, *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, 145-147).

⁴⁰ *Jutarnji list* (Zagreb), br. 1166, 26. 6. 1915., 3; STEINER, *Heldenwerk 1914-1918*, 227, 248, 293; BÖSCH, „Die Haltung der südslawischen Soldaten”, 128.

⁴¹ DROGOMIR, *Polegli w Galiciji zachodniej 1914-15*, knj. 1, 449; *Alphabetisches Verzeichnis der in den Verlustlisten* br. 196 od 18. lipnja 1915., izdavač: K.u.K. Kriegsministerium. Prema tim izvorima, na groblju su sahranjeni: Munić Lovro iz Oborova (Dugo Selo), Haleuš Vid iz Dugog Sela, Čižmek Stjepan iz Zlatara, Pleško Petar iz Đurđevca, Pleše Josip iz Pisarovine, Ozimec Stjepan iz Marije Bistrice, Kuharić Stjepan iz Stenjeveca, Kolaković Mato iz Petrinje, Šantalab Franjo iz Ivanca, Šantalab Tomo iz Ivanca, Raduka Stevo iz Velikih Bastaja (Darugar), kadet Gavrančić Nikola iz Virovitice, kadet Sattler Eduard, kadet Schein Franz iz Erduta, Vidas Ivan iz Hreljina (Sušak), Babić Stojan iz Donjih Kajevca, Belić Dušan iz Zemuna, Božićević Mile iz Jezerana (Brinje), Brčić Anton iz Budinščine, Budimirović Dobrivoje iz Batajnice, Burger Đuro iz Petrijeveca, Čorak Ilija, Čanađija Tomo iz Čazme, Dragija Mato iz Zeline, Fabijanić Ivan iz Jastrebarskog, Ferenčić Ivan iz Novigrada Podravske, Galeković Ibro iz Vukovine (ranjen), Gašparić Luka iz Čazme, Gatarić Đuro, Đurđević Stjepan iz Zemuna, Đurić Ivan iz Čazme, Đurin Izidor iz Novog Marofa, Gočen Ivan iz Zlatara, Gojšić Franjo iz Začretja, Gregorović Mijo iz Rakovice (Slunj), Grün Ignac iz Virovitice, Henžel Janko iz Soljana (Županja), Hrnjak Milan iz Rume, Hrustić Nikola iz Kašine, Ištuk Andro iz Kloštar Ivanića, Ivaković Martin iz Bukovice, Ivančić Andro iz Vinice (Varaždin), Iveta Franjo iz Zaprešića, Jakšić Stojan iz Topuskog, Janeković Đuro iz Petrinje, Jergović Đuro iz Kutine, Jerneić Janko iz Krapine, Jovanović Makso iz Stare Pazove, Jug Franjo iz Bjelovara, Jureša Franjo iz Krapinskih Toplica, Jušić Đuro iz Popovače, Kekelj Pavao iz Šestina, Kešić Božo iz Gračaca, Kišgeci Martin iz Stare Pazove, Knežević Pavao iz Gradišta (Županja), Kolar Josip iz Đurđevca, Koldžić Radovan iz Rume, Kolesarić Mato iz Bjelovara, Košir Tomo iz Klanjca, Kostanjski Petar iz Stubice, Kovač Vid iz Stubice, Kovačević Anton iz Donjeg Miholjca, Kožan Đuro iz Varaždina, Kramar Dragutin iz Desinića, Krpačić Stjepan iz Petrinje, Krušić Ignac iz Pregrade, Kundačić Mijo iz Đurđevca, Kurečić Ivan iz Lobora, Lalić Đuro iz Rače (Bjelovar), Livada Jovo iz Slunja, Livada Petar iz Primišlja (Slunj), Lučić Stjepan iz Vukovine (Velika Gorica), Lukač Stjepan iz Velikog Grđevca, Maček Lazo iz Grubišnog Polja, Manjača Mijo iz Gore (Petrinja), Majetak Stevo iz Velikog Trgovišća, Marančić Stjepan iz Novog Marofa, Mare-

Računa se da je nakon toga zbog velikih gubitaka 31. lovačka bojna jednostavno izbačena iz borbe jer su u kasnijim borbama iskazani samo njezini manji gubici. Do **8. svibnja** 31. lovačka bojna stiće do naselja Szczucin, a **11. svibnja** je na rijeci Wisłoka sjeverno od naselja Mielec. Poslije ulazi u sastav Grupe Kirchbach, a do **16. svibnja** bojna je izbila do gradića Tarnobrzeg na rijeci Visli. Tu će početkom lipnja imati teške borbe protiv ruskih snaga iz jakoga uporišta Sandomierz. Do **30. lipnja** stiće do gradića Świeciechów, a nakon toga prelaze u sastav X. korpusa iz 4. armije. Na spoju Dunajca i Visle uređen je vrlo važan mostobran preko kojega će se ubacivati svježe snage i logistika radi zaštite lijevoga napadnoga krila s rijeke Visle.

Slika 7. Vojno groblje br. 251 u selu Ujscie Jezuickie nedaleko od Krakova u južnoj Poljskoj, na kojem je sahranjeno oko 130 zagrebačkih „lovaca”. Projektanti: Emil Ladewig i Hans Watzal, izgrađeno 1917. godine (snimio Nikola Tominac).

čić Marko iz Torbolinaca (?), Đakovo), Marić Josip iz Đakova, Marojević Franjo iz n. Slankamena, Matešić Mijo iz Slunja, Marenčić Stjepan iz Novog Marofa, Marić Josip iz Majara (Đakovo), Matešić Mijo iz Slunja, Matulin Ivan iz Klinča Sela (Jastrebarsko), Mickler Anton iz Cerića (Vukovar), Milaković Miloš iz Grubišnog Polja, Manić (Milinić?) Petar iz Gline, Milošević Stefan iz Komletinaca, Mokrović Franjo iz Brdovca (Zagreb), Muhić Mirko iz Ozlja, Novaković Mojsije iz Veljuna (Slunj), Ogrizović Spasenije iz Brloga (Otočac), Ozimec Stjepan iz Stubice, Pleško Petar iz Đurđevca, Popović Mihael iz Velikih Bastaja (Daruvar), Popović Stjepan iz Grubišnog Polja, Požežanec Petar iz Prokopa (Garešnica), Puhalo Đuro iz Brloga (Brinje), Rac Janoš iz Trnova (Trnava?, Đakovo), Rebić Petar iz Dugog Sela, Rossman Mihael iz Rume, Šatrak Luka iz Križevana (Križevci?), Šatrak Luka iz Svetog Ivana Zeline, Savić Risto iz Kozarca (BiH), Sedlaček Josip iz Grubišnog Polja, Sajar (?) Tomo iz Kloštar Ivanića, Stojković Branko iz Rume, Svetec Stjepan iz Križa (Čazma), Tottar Ivan iz Virja, Tremac Jakob iz Čazme, Udovčić Jefto iz Kostića (BiH), Vidaković Đuro iz Dubice, Vidaković Stevo iz Velike Pisanice, Videc Josip iz Varaždina, Vranić Mato iz Brinja, Vučković Mile iz Donjeg Lapca, Vugrin Imbro iz Zeline, Vujčić Đuro iz Gudovca (Bjelovar), Željeznjak Stjepan iz Varaždina i Žganjer Vinko iz Podvrha (Samobor).

Hrvati u borbama na Dnjestru od 9. do 12. svibnja 1915.

U početnoj fazi proboja hrvatske snage iz 36. pješačke divizije vodit će teške obrambene borbe oko Nadvirne, osobito kod Otinije, a domobrani na širem području sela Zastavna (Zastawna) kod Černjivaca.⁴² Za hrvatsku vojnu povijest važna je krvava bitka na Dnjestru (9. – 20. svibnja), kojom su Rusi htjeli umanjiti operativnost glavnih napadnih snaga kod Gorlica. Tijekom jutra **9. svibnja** Rusi su pokrenuli dugo pripreman protuudar protiv 7. armije na Dnjestru i u Bukovini. U tim borbama kod sela Kopačince (Kopaczynce) polovina hrvatske 42. domobranske divizije ne uspijeva zaustaviti Ruse, a u sektoru generala Ignaza von Korde jedna njezina brigada, pretrpjevši težak poraz, morala se tijekom **10. svibnja** povući prema rijeci Prut (Pruth). U nastavku borbi domobrani će imati vrlo teške borbe na Dnjestru u širem području oko sela Horodenka i Zastavna, nakon kojih će se morati povući desetak kilometara prema zapadu na rijeku Prut, na šire područje Černjivaca.

Da bi proširili svoju operativnu osnovicu južno od Dnjestra, Rusi pokušavaju odbaciti prema zapadu snage grupa Czibulka i Marschall na području sjeveroistočno od Nadvirne do sela Mihalce (Michalcze), Sjemakovce (Siemakowce) i Olejova Korilovka.⁴³ Zbog nadmoći ruskih snaga kao ojačanje na to područje dolazi tijekom **10. i 11. svibnja** III. korpus iz Graza⁴⁴, koji se razmješta u šire područje Horodenke. General Claudius Czibulka povukao se iz Otinije prema Kamionki, gdje je zajedno sa snagama generala Adolfa von Rhemena trebao zadržati dostignute položaje.⁴⁵ Zbog premoći ruskih snaga tijekom jutra **13. svibnja** čitavo desno krilo 7. armije moralo se povući iza rijeke Prut. I u širem području Kolomije austrougarske snage povlače se na Prut; među njima su i snage podmaršala Czibulke i generala Rhemena koje se povlače na područje južno od Nadvirne. U sklopu toga povlačenja zagrebačka 36. pješačka divizija usmjerena je prema Deljatinu.⁴⁶

Da bi spriječili daljnji ruski prodor, tijekom **15. svibnja** počinju napadi lijevoga krila 7. armije između Deljatina (Rhemeneve snage) i potoka Lomnica (Ljubičićeve snage), ali bez većega uspjeha. Borbe se nastavljaju i tijekom **16. svibnja** jugoistočno od Nadvirne, u kojima je sudjelovao dio snaga hrvatske 36. pješačke divizije, također bez znatnijega uspjeha. U tim su se borbama 16. bjelovarska i 53. zagrebačka pješačka pukovnija borile kod sela Mlodijatyn (Mlodiatyn) i Lančin (Lanczyn).⁴⁷

⁴² ÖULK II, Skica 26.

⁴³ Tu su bile hrvatske pukovnije Zajedničke vojske iz sastava 36. divizije: bjelovarska 16. [4], zagrebačka 53. [3] i osječka 78. [4]. U zagradi je broj bojni određene pukovnije.

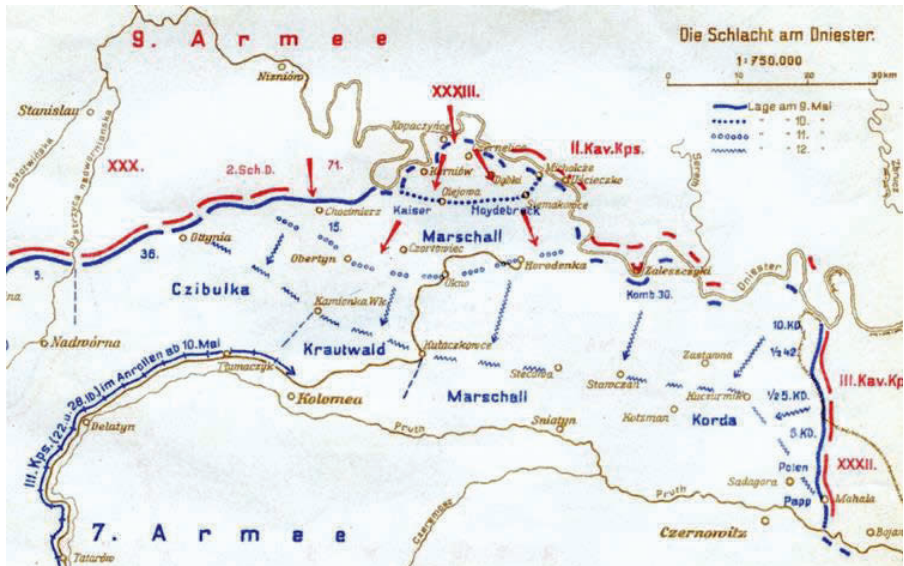
⁴⁴ Dolazi iz Borojevićeve 3. armije i u njegovu su sastavu znatno zastupljene postrojbe s područja Istre i Slovenije.

⁴⁵ ÖULK II, 345-361.

⁴⁶ ÖULK II, 401.

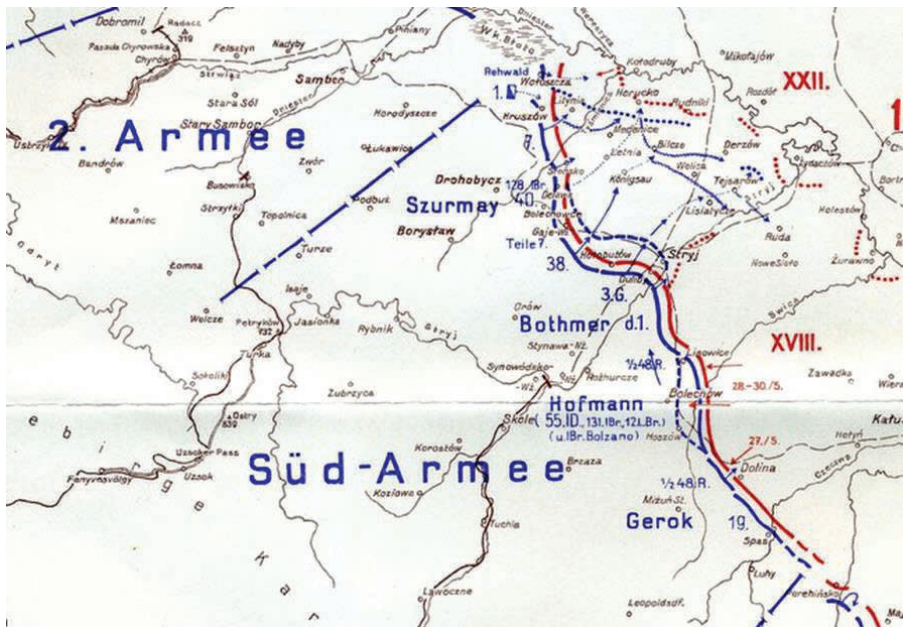
⁴⁷ *Ratni dnevnik*, 37.

Slika 8. Borbe 7. armije na Dnjestru od 9. do 12. svibnja 1915. godine. Hrvati su u sastavu korpusa Czibulka (36. pješačka divizija) i Korda (42. domobranska pješačka divizija) (izvor: ÖULK II, Skica 27, dio).

„Jelačićevci” u proboju s Karpata prema Drohobiču 9. svibnja – 22. lipnja

Slika 9. Borbe Grupe Szurmayer kod Drohobiča od 26. svibnja do 3. lipnja 1915. godine. Sedamdeset deveta pješačka pukovnija u sastavu je 7. pješačke divizije kod sela Hruszow (izvor: ÖULK II, Prilog 22, dio).

Njemačka 11. armija nastavila je **13. svibnja** napredovati na glavnom pravcu napada između rijeka San i Wisloke, a Borojevićeva 3. armija južno od rijeke San prema liniji Dobromil – utvrda Przemyśl. Pokreće se i njemačka Južna armija s karpatskih prijevoja. Grupa Szurmay napreduje tijekom **9. svibnja** u zahvatu ceste od prijevoja Užok prema selu Turka. Pripadnici 79. pješačke pukovnije, „Jelačićevci” iz Otočca, u toj su operaciji bili u sastavu 14. pješačke brigade 7. pješačke divizije Grupe Szurmay njemačke Južne armije (*deutsche Süd-Armee*),⁴⁸ kojom je zapovijedao njemački general Alexander von Linsingen. U samom početku borbi „Jelačićevci” imaju zabilježene gubitke kod uzvisina Sokoliki i Kičera (Kitschera) nedaleko od Turke.⁴⁹ Od 13. do 16. svibnja 7. pješačka divizija probija se pravcem Topolnica – Podbuz – grad Drohobič (Drohobucz). Cilj Grupe Szurmay je izbiti na Dnjestar između močvarnoga područja Wielkie Bloto i rijeke Strji (Stryj).

Međutim, ulazak u ravničarski dio Galicije neće biti nimalo lagan i zahtijevat će iznimne napore i velike žrtve. Rusi će osloncem na Dnjestar uspjeti zaustaviti napad snaga s Karpata, zbog čega između **16. i 18. svibnja** ispred naselja Doline i grada Strji i na uzvisinama sjeveroistočno od Drohobiča nastupa zastoj i početak vrlo teških borbi zbog kojih će njemačka Južna armija doći u složenu krizu. Tijekom **19. i 20. svibnja** unutarnja krila grupa Szurmay i Bothmer probijaju ruske položaje istočno od Drohobiča, gdje su zarobili 1800 ruskih vojnika, ali uz velike vlastite gubitke. Do **31. svibnja** Južna armija uspjela je postići tek manje operativne uspjehe oko grada Strji.⁵⁰

Na prilazima Dnjestru borbe postaju sve krvavije, pa tako i za naše „Jelačićevce”. Oni će od početka borbi pa do kraja svibnja imati velike gubitke: 145 poginulih, 377 ranjenih, 17 zarobljenih i 192 nestala ili ukupno 731 vojnika izbačenog iz stroja. Najžešće borbe vodile su se oko poljoprivrednoga dobra Neuuhof kod sela Vreblowce (Wreblowice), osobito kod kote 303 sjeveroistočno od Drohobiča. Zabilježene su njihove teške borbe i kod lokaliteta Neuuhof-Bryczniki i Neuuhof-Lipovica u istom području.⁵¹

Da bi postigli određene taktičke uspjehe, njemačka garda iz sastava Grupe Bothmer između **26. svibnja i 3. lipnja** nastavlja napad na selo Tejsariv (Tejsaröw) s ciljem prijelaza rijeke Strji kod sela Ruda. Szurmay s 40. *Honvéd* pješačkom divizijom kreće prema selu Horučko, a s preostalim snagama – 7. pješačka divizija, 128. *Honvéd* pješačka brigada i Grupa Rehwald – trebao je izbiti na Dnjestar kod sela Rudniki, Medeniči (Medenice) i Litinija (Litynia). Ali tu su Rusi pružili snažan otpor i na nekim mjestima pokušavaju izvesti protunapade, koji su uspješno zaustavljeni kod sela Medeniči i Rudniki, osobito **od 5. do 9. lipnja**.⁵² Nakon lokalnih uspjeha jugozapadno od mjesta Ži-

⁴⁸ U sastavu ove armije bili su C. i kr. korpus Szurmay, njemački Korpus Hofmann, njemački Korpus Bothmer i njemački XXIV. prič. korpus (poslije Korpus Gerok).

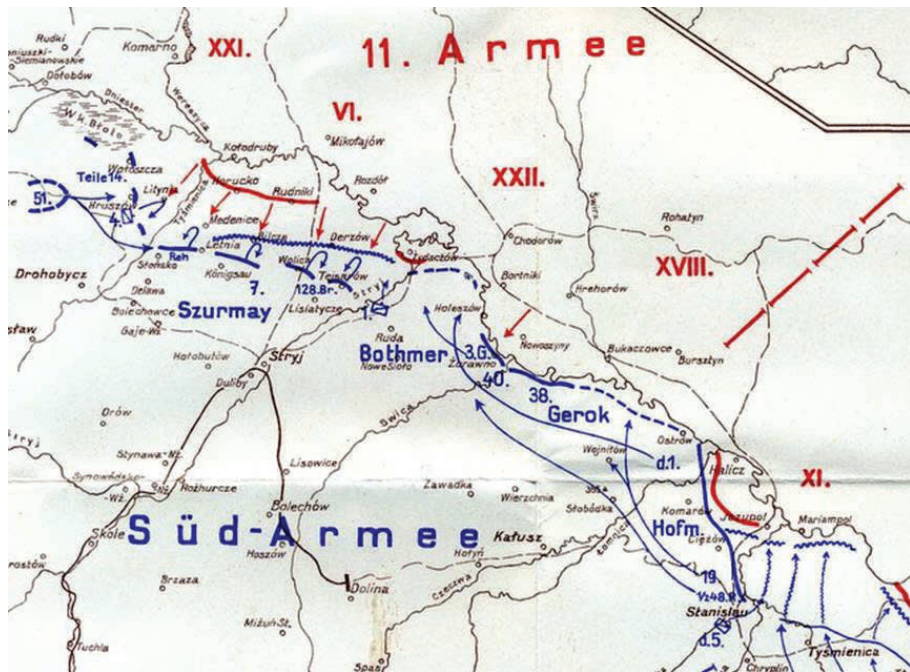
⁴⁹ ÖULK II, 364-368; ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*.

⁵⁰ ÖULK II, 434.

⁵¹ ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*.

⁵² ÖULK II, 446.

dačiv (Zydaczow) tijekom večeri **6. lipnja** Szurmay započinje novu ofenzivu. Jedna napadna skupina 7. pješačke divizije, u čijem su sastavu i naši „Jelačićevci”, krenula je u napad sjeverno od sela Derživ (Derzov), a druga prema selu Horučko. Szurmay je pokušao nastaviti proboj kroz močvarno područje, ali se zbog neprohodnosti morao zaustaviti. Rusi su pravilno ocijenili da je to područje najranjiviji dio austro-njemačkoga bojišta u Galiciji, pa su započeli napad na gradiće Židačiv i Mikolajiv. U tim je borbama tijekom **8. lipnja** 7. pješačka divizija protuudarom uspjela dijelom odbaciti ruske položaje sjeverno od sela Derživ. Ali Szurmayeva 14. pješačka brigada, u čijem su sastavu i naši „Jelačićevci”, poslije krvavih borbi prisiljena je na povlačenje prema selu Rivne (Königsau) jer je izgubila 50 % svojega početnog sastava.

Slika 10. Nastavak borbi Grupe Szurmay i 7. pješačke divizije 9. – 14. lipnja 1915. (izvor: ÖULK II, Prilog 23, dio)

Tijekom **9. lipnja** Linsingenovo lijevo krilo opet se našlo na ruskom udaru, u kojem dolazi do povlačenja 7. pješačke divizije s „Jelačićevcima” prema selu Königsau i tu se zaustavljaju. Tijekom **12. lipnja** Bothmerovi vojnici od sela Židačiv krenuli su naprijed kao i podmaršal Szurmay, koji osvaja selo Derživ i uzvisine južno od sela Biljče (Bilcze) i Medeniči. Rusi su tijekom **14. i 15. lipnja** pokrenuli snažne napade na lijevo krilo njemačke Južne armije kao očajnički pokušaj da se što dulje zadrže u istočnoj Galiciji i na Dnjestru. U nastavku borbi Rusi nastavljaju jake napade na Szurmayevo desno krilo, koje uspijeva održati svoju crtu obrane unatoč znatnim gubi-

cima.⁵³ U sklopu tih borbi Szurmay je krvario na crti sela Tejsariv – Volica – Letnija, u kojima su i „Jelačićevci” pretrpjeli velike gubitke. Szurmay je izvijestio više zapovjedništvo „da su borbe na prijevoju Uzsoк tijekom Zimskih bitaka za Karpatе bile mnogo lakše nego ove sadašnje”.⁵⁴

Nakon tih teških i iscrpljujućih borbi njemačka Južna armija spala je na samo 19 850 njemačkih i 24 681 austrougarskih vojnika. Nijedna od njezinih dviju *Honvéd* divizija (38. i 40.) nije imala više od 1000 strijelaca, a 7. pješačka divizija (u kojoj su i „Jelačićevci”) i nakon prihvata pojačanja imala je samo 3600 vojnika.⁵⁵ I „Jelačićevci” su u tim borbama pretrpjeli iznimno velike gubitke. Prema telegramskom izvješću od 17. lipnja 1915., zapovjednik pukovnije javlja da od 13. do 16. lipnja „54 časnika i 1769 vojnika vode se kao nestali, 1 časnik i 68 vojnika ranjeni, a 1 časnik i 15 vojnika poginuli”. „Jelačićevci” su nakon tih teških bitaka spali na samo 481 pušku.⁵⁶ **Od 10. do 16. lipnja** iskazani su najveći gubici kod mjesta Kryvula (na pruzi Strji – Lavov, zapadno od sela Ostriv i Derživ) u okrugu Židačiv, a nešto manje kod sela Pисočna (Piaseczna), Medeniči, Rudniki, Gošince i Siedeilska. Posebno su bile krvave borbe kod mjesta Kryvula tijekom 15./16. lipnja: 35 mrtvih, 72 ranjena, 195 zarobljenih i 1337 nestalih vojnika.⁵⁷

Slika 11. Njemačko vojno groblje kod sela Railiv na cesti grad Strji – Drohobič na kojem su sahranjeni brojni Ličani.

⁵³ ÖULK II, 461-465.

⁵⁴ ÖULK II, 469.

⁵⁵ ÖULK II, 468.

⁵⁶ ÖeStA-KA-NFA, 7. ID, OpNr 250/9 od 26. 6. 1915., kut. 408.

⁵⁷ ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste* IR 79.

Pad utvrde Przemysl i protuudar s rijeke Prut

Tijekom **3. lipnja** na glavnom pravcu napada austrougarska 3. armija uspijeva osvojiti tvrđavu Przemysl.⁵⁸ Sjeverno od rijeke Visle Rusi su i dalje zadržavali strateški izbočen prostor ispred velikih gradova poput Dęblina (Ivangoroda) i Varšave, što je bila stalna opasnost za austro-njemačke snage u središnjoj Galiciji.⁵⁹ Stoga su Rusi htjeli na bilo koji način spriječiti ili ublažiti proboj austro-njemačkih snaga na glavnom pravcu napada. Tako **2. lipnja** napadaju Pflanzler-Baltinove snage na južnom krilu bojišta i uspijevaju prijeći rijeku Prut kod mostobrana Kolomija i Lančin, ali se ne uspijevaju zadržati. U ponovljenom napadu tijekom **3. lipnja** uspijevaju probiti obranu oko kote 474 južno od sela Sadžavka, gdje se nalazi hrvatska 36. pješačka divizija. Tu će se zateći i dijelovi 5. *Landwehr* pješačke pukovnije iz Pule. U zoru **4. lipnja** 36. pješačka divizija trpi velike gubitke, osobito njezina zagrebačka 53. pješačka pukovnija kod sela Lančin na rijeci Prut⁶⁰, a Bjelovarčani i Osječani vode teške borbe kod Mlodjatina, osobito kod kota 474 i 442.⁶¹ U tim će se borbama kod Sadžavke iskazati bojnik Josef Troyer, zapovjednik 4. *Landwehr* pješačke pukovnije, kao desni susjed zagrebačke 53. pješačke pukovnije, za što će dobiti Viteški križ Reda Marije Terezije.⁶²

Međutim, tijekom noći **5./6. lipnja** počinju se događati čudne stvari: na mjestima gdje su Rusi probili austrougarsku obranu postaje mirno, a uskoro je nastupilo veliko oduševljenje. Zbog nepovoljnoga ruskog stanja u središnjoj Galiciji oni se povlače i na ovom dijelu bojišta. Nakon teških borbi i velikih gubitaka Grupa Czibulka⁶³ s 36. pješačkom divizijom prelazi rijeku Prut kod Lančina i Sadžavke, a hrvatska 42. domobranska pješačka divizija kod sela Dračinci (Draczynez). Borbe se uspješno nastavljaju i tijekom **8. lipnja**, kada je osvojen vrlo važan gradić Otinija i uzvisine južno od njega, te su u nastavku borbi izbili prema selu Obertin.

Tijekom večeri **8. lipnja** njemački general Friedrich von Gerok⁶⁴ sa svojim korpusom osvaja Ivano-Frankivsk.⁶⁵ Tijekom **11. lipnja** Grupa Czibulka izbija na uzvisine zapadno od sela Nezvicko (Niezwiske) i sjeveroistočno od Čornolisca (Chocimierz), a do večeri **12. lipnja** osvojili su uzvisine sjeverno od sela Oleša (Olesza), Tlumač (Tlumacz) i Tismjenica. Tijekom **13. lipnja** zapovjednik 7. armije izdao je nove zapovijedi, kojima podmaršal Czibulka treba probiti rusku obranu u pravcu sela Koropec i Zolotij Potoka. Bjelovarska

⁵⁸ ÖULK II, 432.

⁵⁹ ÖULK II, 447.

⁶⁰ HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga umrlih 53. pješačke pukovnije.

⁶¹ *Ratni dnevnik*, 42-44; ÖULK II, Prilog 22.

⁶² BARDOLFF, *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, 327.

⁶³ U njezinu su sastavu 15., 36. zagrebačka i 5. pješačka divizija.

⁶⁴ Iz sastava njemačke Južne armije.

⁶⁵ ÖULK II, 456.

16. pješačka pukovnija u tim je borbama imala 600 ranjenih pripadnika, a u njima je sudjelovala većina hrvatskih pukovnija Zajedničke vojske.⁶⁶

Slika 12. Borbe 7. armije između 9. i 14. lipnja 1915. i njezino izbijanje na Dnjestar (izvor: ÖULK II, Prilog 23, dio)

Hrvati u borbama na Dnjestru od 16. do 28. lipnja

Dok je Mackensenova skupina armija vodila teške borbe oko Lavova, istovremeno su austro-njemačke snage južno od Dnjestra – austrougarska 7.,⁶⁷ njemačka Južna armija i skupina podmaršala Adolfa Kornhabera von Pilisa iz austrougarske 2. armije – nastojale odbaciti Ruse što dalje prema istoku. Međutim, to nije bio nimalo lagan zadatak: štoviše, Pflanzer-Baltin još je ponegdje vodio obrambene borbe na svojem istočnom krilu. U to je vrijeme glavnina hrvatskih pukovnija Zajedničke vojske (*K. u. k.*) bila u 36. pješačkoj diviziji, koja je u naravi podupirala tri korpusa: Rhemen, Czibulka i Benigni, a domobranstvo – 42. domobranska pješačka divizija⁶⁸ – bilo je u sastavu Grupe Korda (XI. korpus) i dijelom u sastavu Grupe Benigni.⁶⁹

⁶⁶ *Ratni dnevnik*, 48.

⁶⁷ U njezinu su sastavu u to vrijeme zagrebački XIII. korpus (Rhemen), Grupa Czibulka, III. korpus Graz, Grupa Benigni i XI. korpus.

⁶⁸ Pod zapovjedništvom generala grofa Ivana Salis-Seewisa.

⁶⁹ ÖULK II, 571.

U popodnevnim satima **16. lipnja** došlo je do snažnih ruskih napada na položaje sjeverno od sela Toporivci (Toporoutz), koje je branila hrvatska 42. domobranska pješačka divizija⁷⁰. Ti napadi završavaju bez važnijega pomaka bojišnice. U noći **21./22. lipnja** opet su napadnuti položaji hrvatskih domobrana kod Toporivaca i Ridkivaca (Rarancza), ali zbog ruske iscrpljenosti i snažnoga otpora obrane u rano jutro **22. lipnja** borbe se smiruju i na tom dijelu bojišta.⁷¹ Na lijevom (zapadnom) krilu 7. armije težišna armijska zadaća bila je izbiti na ruski mostobran kod sela Nižnjiv (Nizniow). U tim borbama sudjeluje i Grupa Czibulka s dijelovima 36. pješačke divizije.⁷²

Važno je napomenuti da su tijekom svibnja i lipnja savezničke vojske pod AOK-om nanijele Rusima goleme gubitke: zarobljeno je 1400 časnika i 460 000 vojnika te 344 artiljerijske cijevi i 940 strojnica.⁷³ Zbog toga su na bojište vraćeni svi donekle oporavljeni ruski časnici i vojnici te oko 100 000 novih, kojima je podijeljena posljednja zaliha od 40 000 pušaka, što najbolje govori o golemim logističkim problemima kojima je bila opterećena ruska oružana sila.⁷⁴

Kampanja prema Brest-Litovsku (23. lipnja – 26. kolovoza) i dolazak Puhalove 1. armije u Volinj

Nakon osvajanja utvrde Przemysł nastavak velike ofenzive išao je prema glavnom gradu Galicije Lavovu, koji tijekom **22. lipnja** oslobađaju snage austrougarske 2. armije.⁷⁵ Osvajanjem Lavova počinje strategijski proboj prema važnom gradu Brest-Litovsku na rijeci Bug. Dolazi do pregrupiranja snaga, pri čemu će privremeno Szurmeyeve snage ući u sastav austrougarske 2. armije i prelaze Dnjestar na širem području oko sela Nikolajiv (Mikolajow).

Dok se Grupa armija Mackensen pripremala za prodor između Buga i Vисле, istovremeno su austrougarska 2. i njemačka Južna armija – uz pokrivanje desnoga boka od strane austrougarske 7. armije – pokušavale proboj prema naselju Kamianka Buzka (Kamionka-Strumilova) na Bugu. Za tu je namjenu zapovjednik 2. armije general Eduard Böhm-Ermolli ustrojio Gruppu podmaršala (FML) Eduarda von Kreyse, u koju će ući dio 7. pješačke divizije, a ostatak te divizije povukao je u pričuvu iza V. korpusa kod Lavova.⁷⁶

General Böhm-Ermolli bio je zabrinut zbog iscrpljenosti svojih postrojbi, koje su u posljednja četiri dana izgubile oko 10 000 ljudi i imale su vrlo lošu logističku popunu.⁷⁷

⁷⁰ U sastavu XI. korpusa.

⁷¹ ÖULK II, 492, Prilog 24.

⁷² ÖULK II, 494.

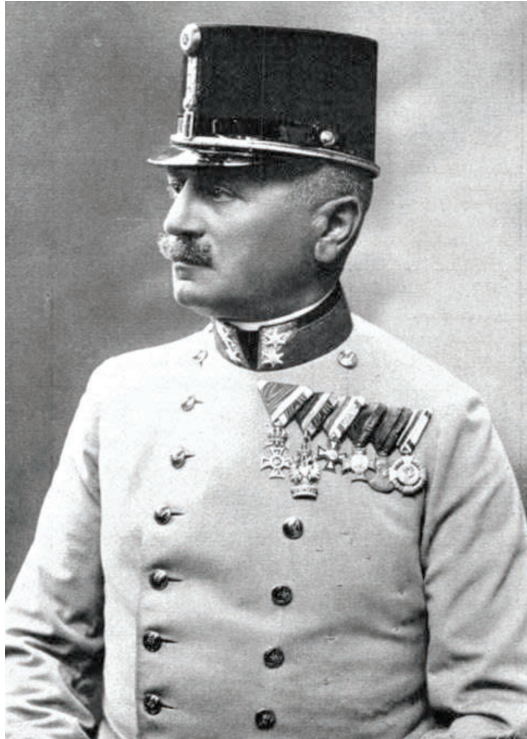
⁷³ ÖULK II, 609.

⁷⁴ ÖULK II, 610.

⁷⁵ ÖULK II, 499 i Prilog 29.

⁷⁶ ÖULK II, 557-559.

⁷⁷ ÖULK II, 582.

Slika 13. General Pavao pl. Puhalo od Brloga (izvor: Wikipedia)

U nastavku borbi nastupa bitka na rijeci Gniloj Lipi, u kojoj će 7. pješačka divizija zajedno s dijelovima Beskidskoga korpusa iz njemačke 11. armije tijekom **3. srpnja** djelovati prema potoku Rata.⁷⁸ „Jelačićevci” će tijekom 5. srpnja imati veće borbe kod mjesta Rekliniec, u kojima su imali ukupne gubitke od 42 vojnika.⁷⁹ U međuvremenu počinje vrlo važna druga bitka za Krašnik, u kojoj će austrougarska 4. armija u žestokim borbama uspjeti osvojiti taj važan grad i krenuti dalje prema Lublinu. Novonastala strategijska situacija nije bila nimalo povoljna za Ruse: nagovještavala je da bi Nijemci mogli pokušati proboj sa sjevera preko rijeke Narew i time iz uporabe izbaciti sustav strateški važnih ruskih utvrda na toj rijeci te Varšavu dovesti u vrlo opasno polukruženje.

Da bi se ojačale napadne snage u Volinju, iz širega područja Krakova u južnoj Poljskoj upućena je na to područje austrougarska 1. armija, kojom je zapovijedao general Pavao Puhalo,⁸⁰ u sklopu čega će Grupa Szurmaj tijekom

⁷⁸ ÖULK II, 580.

⁷⁹ ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*.

⁸⁰ General Pavao pl. Puhalo rođen je 21. veljače 1854. u selu Brlog kraj Brinja u Lici. Na početku Prvoga svjetskog rata Puhalov V. korpus nalazio se u sastavu 1. armije na Istočnom bojištu. Puhalo je odmah postigao uspjehe u bitci kod Krašnika te su njegove snage gotovo do-

14. srpnja ući u sastav te armije i biti razmještena na rijeci Bug između naselja Kamianka Buzka (Kamionka-Strumilova) i Dab.⁸¹

Borbe na Dnjestru od 14. do 19. srpnja

Feldmaršal von Mackensen krenuo je tijekom **11. srpnja** sa svojom grupom armija⁸² između Visle i Buga. Radi spajanja s Mackensenovim snagama austrougarska 7. armija s hrvatskim pukovnijama tijekom **14. srpnja** s Dnjestra napada prostor između rijeka Stripe i Sereta s ciljem doseganja gradova Bučač i Čortkiv (Czortkow) na rijeci Bug. Na tom pravcu glavni proboj izveo je III. korpus iz Graza⁸³, a hrvatska 36. pješačka divizija XIII. korpusa,⁸⁴ ojačana s dijelovima 15. pješačke divizije, izvela je pomoćni proboj pravcem donji tok potoka Złota Lipa prema Bučaču. U početku operacija III. korpus nije ispunio svoje zadatke, pa je general Pflanzer-Baltin na njegov pravac prebacio armijske pričuve: dvije bojne 16. pješačke pukovnije iz Bjelovara. Uslijed teških borbi **14. i 15. srpnja** sjeverno krilo 36. pješačke divizije bilo je potpuno iscrpljeno, a tijekom **16. i 17. srpnja** nastavili su aktivnosti uz istočnu obalu rijeke Seret južno od sela Duninow. Osim Bjelovarčana tu djeluje i banjalučka 2. BH pukovnija i zajedno uspijevaju odbaciti Ruse. Tada je poginuo pukovnik Mihaljević iz 2. BH pukovnije. Bjelovarčani i Banjalučani u nastavku borbi djeluju kod Kamiene Gore (kota 325), Duninowa i na širem području vrlo važne uzvisine Grodek.⁸⁵ Bjelovarčani su do **19. srpnja** imali 164 poginula, 274 ranjena i 330 nestalih vojnika, a na kraju borbi spali su na samo 924 puške, što najbolje govori o žestini borbi.⁸⁶

---

segunule Lublin. Za uspješno zapovijedanje V. korpusom Puhalo je 5. listopada 1914. odlikovan Velikom križem Reda željezne krune. Nakon što je s istim korpusom ujesen 1914. sudjelovao u teškim borbama oko Ivangoroda, Puhalo je premješten na Karpate u sastav 3. armije, kojom je zapovijedao general Svetozar pl. Borojević. U sastavu 3. armije Puhalo korpus sudjeluje u Zimskim bitkama za Karpate. U svibnju 1915. postaje zapovjednikom 3. armije zamijenivši na tom mjestu generala Borojevića, koji je zbog ulaska Italije u rat na strani Antante premješten na novootvoreno Talijansko bojište. Zapovijedajući 3. armijom, Puhalo sudjeluje u ofenzivi Gorlice-Tarnów i oslobađa utvrdu Przemyśl. Uslijed preustroja austrougarskih oružanih snaga 3. je armija u lipnju 1915. raspuštena, a Puhalo preuzima zapovjedništvo nad 1. armijom. Zapovijedajući njome, tijekom 1915. zauzima mostobrane kod Sandomierza i Tarlo-Josefowa te gradove Lavov i Dubno, nakon čega se bojište stabiliziralo. Za uspješno zapovijedanje u svibnju 1916. unaprijeđen je u čin general-pukovnika. Na početku Brusilovljeve ofenzive u ljeto 1916. Puhalova 1. armija pretrpjela je tako teške gubitke da je morala biti raspuštena. Puhalo je 25. srpnja 1916. stavljen na raspolaganje te do kraja rata nije dobio novo zapovjedništvo. U travnju 1917. odlikovan je Velikom križem Leopoldova reda te je uzdignut u rang baruna. Umirovljen je 1. svibnja 1917., a umro je u Beču 12. listopada 1926. godine („Paul Baron Puhallo von Brlog“).

⁸¹ ÖULK II, 612-613.

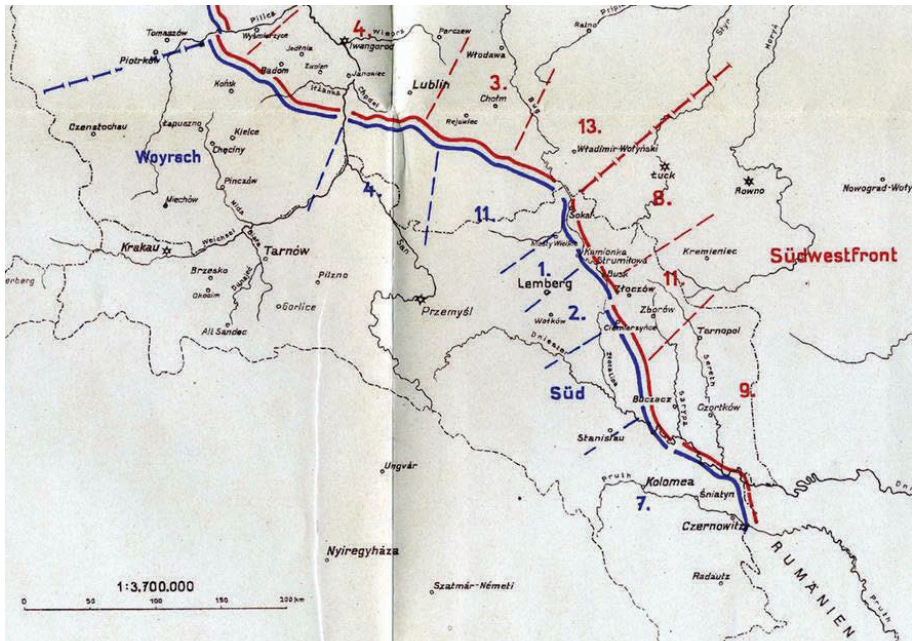
⁸² Feldmaršal Mackensen imao je u svojem sastavu 41 i pol pješačku i 5 konjaničkih divizija.

⁸³ Zapovjednik general Josef Krautwald.

⁸⁴ Zapovjednik podmaršal Franz Schreitter.

⁸⁵ ÖULK II, 613-618.

⁸⁶ *Ratni dnevnik*, 59-62.

Slika 14. Stanje južnoga krila Istočnoga bojišta sredinom srpnja (izvor: ÖULK II, Pri-log 32, dio)

Austrougarska 1. armija u borbama kod Sokala 15. – 31. srpnja

Da bi dosegao i presjekao vrlo važnu rusku željezničku prugu Ivangorod – Lublin – Chełm, general Mackensen pokrenuo je u tom smjeru snažne napade, a u sklopu njih zadatak 1. armije bio je zaštititi desni bok napadne grupacije. General Puhalo bio je vrlo zabrinut stanjem svoje armije jer je očekivao ruski protunapad na mostobran Sokal na rijeci Bug, što se uskoro i dogodilo. Szurmay je u sklopu te zadaće tijekom **17. srpnja** trebao očistiti prostor na južnoj obali Buga između sela Horodlowice i Litowiza. „Jelačićevci” su napali Ruse južno od sela Zdzary i odbacili ih na rijeku, a ostali dijelovi 7. pješačke divizije odbacuju Ruse prema Horodlowicama.⁸⁷

Između 18. i 21. srpnja „Jelačićevci” su imali velike gubitke, osobito kod mjesta Matka Boska, Horodlowice i Zdzary: 19 poginulih, 118 ranjenih i 54 nestala vojnika.⁸⁸ Tijekom kolovoza ulaze u sastav svoje matične 71. pješačke brigade 7. pješačke divizije, u čijem su sastavu bili tijekom oba pohoda na Srbiju. Brigadom je zapovijedao brigadir (*Oberst*) Antun Plivelić.⁸⁹

⁸⁷ ÖULK II, 659-661.

⁸⁸ ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*, VL bb, kut. 114.

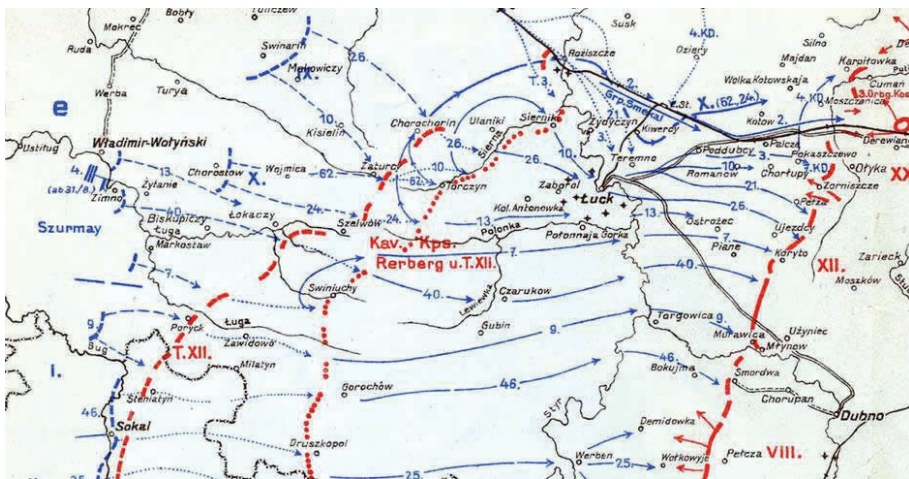
⁸⁹ *Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918*, sv. III (dalje: ÖULK III), 17.

Ofenziva na Volinij i istočnu Galiciju 27. kolovoza – 2. rujna i odlazak Mackensena na Balkan

Puhalov proboj prema gradu Rovno

Ruske crne slutnje o njemačkoj opasnosti sa sjevera obistinile su se. Tijekom **4. kolovoza** njemačka 9. armija ulazi u Varšavu. Nakon bitaka kod Lubartówa i Ostrówa austro-njemačke snage uspijevaju do **17. kolovoza** ostvariti novi vrlo važan napredak prema istoku. Mackensenova 11. armija nakon krvavih borbi izbija ispred Brest-Litovska, strateški i prometno važnoga čvorišta na rijeci Bug koje su okruživale brojne ruske obrambene utvrde.⁹⁰

U nastavku napadnih operacija general Franz Conrad von Hötzendorf izradio je planove za proboj prema vrlo važnom ruskom gradu Rovno. Puhalova 1. armija trebala je osvojiti utvrde oko gradova Luck i Dubno i time omogućiti nesmetan prolaz snaga prema Rovnom. Prethodno su tijekom jutra **24. kolovoza** osvojeni gradovi Kovel i Vladimir-Volinskij (Vladimir-Volynsky), a tijekom **27. kolovoza** napadne snage kreću prema Lucku.⁹¹ U sklopu tih operacija Szurmajeva 7. pješačka divizija sa 79. pješačkom pukovnijom iz Otočca tijekom **29. kolovoza** vodi teške borbe u rovovima južno od sela Swiniuchy. Do **31. kolovoza** divizija nastavlja proboj prema Lucku i izbija južno od grada do sela Potonnaja Gorka, nastavlja proboj prema selu Piane i do **2. rujna** izbija do sela Privitne (Koryta).⁹²

Slika 15. Proboj Szurmajevih snaga i njegove 7. pješačke divizije prema Dubnom između 27. kolovoza i 2. rujna (izvor: ÖULK III, Prilog 4, dio).

⁹⁰ ÖULK II, 689, Prilog 34.

⁹¹ ÖULK II, 704, Prilog 35.

⁹² ÖULK III, Prilog 4.

Nakon tih operacija dolazi do bitnih promjena u odnosima vojnih efektivna Centralnih sila na Istočnom bojištu: feldmaršal Mackensen krenuo je u operacije protiv Srbije, što je bitno umanjilo udarnu moć napadnih snaga na Istočnom bojištu.⁹³ Hrvatska 79. pješačka pukovnija bit će i dalje u sastavu 1. armije generala Puhala, i to u sastavu 7. pješačke divizije iz Korpusa Szurmay.⁹⁴

Borbe Hrvata kod sela Gologory na rijeci Zolota Lipa

Kada je sjeverno krilo 1. armije tijekom **27. i 28. kolovoza** napredovalo od Vladimir-Volinskija i Kovala prema jugoistoku i duboko ušlo u bok ruske 8. armije, u napad kreću i ostale armije: 2. armija generala Böhm-Ermollija, njemačka Južna armija generala Felixa Bothmera i 7. armija generala Pflanzer-Baltina. Hrvatske pješačke pukovnije, artiljerija i konjaništvo najvećim su dijelom u sastavu 7. armije generala Karla von Pflanzer-Baltina, osobito u zagrebačkom XIII. korpusu⁹⁵ i 42. domobranskoj pješačkoj diviziji.⁹⁶ Ojačana 36. pješačka divizija uspjela se probiti preko rijeke Zolota Lipa iz područja istočno od sela Ustja-Zelene (Uście Zielone) i nastaviti proboj prema selu Monastiriski (Monasterzyski). U tim je borbama 16. „bjelovarska” na pruži Visička (Wyczoliki) – Nižnjiv kod sela Korosciatyna i na željezničkoj postaji Monastiriski imala 35 poginulih i 185 ranjenih.⁹⁷ Tijekom **29. kolovoza** divizija je osvojila uzvisine jugoistočno od sela Monastiriski, a ujutro **30. kolovoza** nastavila je napad na ruske položaje na rijeci Stripi. Tako su pripadnici 72. i 9. pješačke brigade iz 36. pješačke divizije Grupe Luxardo i 131. pješačka brigada iz Korpusa Hofmann pokušali u kombiniranom napadu osvojiti ruski mostobran na potezu od Bučaća do Perevoloke (Przewloka) i time omogućiti preba-

⁹³ ÖULK III, 56-60.

⁹⁴ U sastavu Korpusa Szurmay tada su 7. pješačka i 40. *Honvéd* pješačka divizija. – U sastavu 7. pješačke divizije su: 14. *pješačka brigada* (general Baumgartner) s pješačkim pukovnijama 38. [2] Kecskemét, 68. [3] Szolnok i 21. lovačkom bojnom iz Beča; 71. *pješačka brigada* (brigadir Ante Plivelić) s pješačkim pukovnijama 37. [2] Nagyvárad i 79. [3] Otočac. U zagrada je broj bojni (ÖULK III, 17-18).

⁹⁵ U sastavu XIII. zagrebačkoga korpusa su zagrebačka 36. pješačka divizija, glavnina 15. pješačke divizije i pola 5. pješačke divizije iz von Henriquezova korpusa zajedno s bjelovarskom 16. pješačkom pukovnijom iz armijske pričuve. – U 36. pješačkoj diviziji su: 9. *pješačka brigada* (brigadir Trimmel), pješačke pukovnije: 13. [2] Krakov (inače iz sastava 5. pješačke divizije), 78. [3] Osijek i dijelovi *Landsturm* snaga; 72. *pješačka brigada* (general Luxardo), pješačke pukovnije: 13. [2 – iz 5. pješačke divizije], 16. [3] Bjelovar, 52. [3] Pécs, 53. [3] Zagreb i 93. [3] Šumperk (njem. Mährisch Schönberg) – iz sastava 5. pješačke divizije, zapovjednik podmaršal Franz von Schreitter. – U sastavu divizije bili su 1. i 2. eskadron 10. domobranske husarske pukovnije iz Varaždina te dijelovi 39. topničke pukovnije iz Varaždina i 13. haubičke pukovnije iz Zagreba.

⁹⁶ Domobrani su bili u sastavu XI. korpusa (GdK von Korda), odnosno u sastavu 42. domobranske pješačke divizije iz Zagreba, zapovjednik podmaršal Luka Lipošćak, sastava: 83. *domobranska pješačka brigada*, zapovjednik GM Bekić, s domobranskim pješačkim pukovnijama (HIR): 25. [3] Zagreb i 26. [3] Karlovac; 84. *domobranska pješačka brigada*, zapovjednik brigadir von Petković, s domobranskim pješačkim pukovnijama: 27. [3] Sisak i 28. [3] Osijek. – U sastavu divizije bila su tri eskadrona 10. domobranske husarske pukovnije iz Varaždina (ÖULK III, 22-23).

⁹⁷ *Ratni dnevnik*, 71-72.

civanje snaga preko rijeke Stripe. Tijekom **31. kolovoza** vode se teške borbe u kojima je XIII. korpus u tri dana izgubio 4400 ljudi.⁹⁸ Iako je pretrpjela velike gubitke, 36. pješačka divizija nastavlja proboj prema istoku i do početka rujna izbija do Budaniva (Budzanow) na rijeci Seret.⁹⁹

Tijekom **2. rujna** austrougarska 7. armija i dalje vodi teške borbe. Zagrebački XIII. korpus zajedno s Korpusom Hofmann (njemačka Južna armija) primorao je Ruse na povlačenje na novu crtu obrane Mogilnica (Mogielnica) – Kosiv (Kossow) – Jahilnica (Jagielnica). Nakon teških borbi kod Budaniva 36. pješačka divizija na lijevom krilu XIII. korpusa potiskuje Ruse na zapadnu obalu Sereta. Uspjeh je bio kratka daha: zbog protuudara ruskoga Jugozapadnog fronta¹⁰⁰ i borbi na rijeci Seret (9. – 12. rujna) tijekom jutra **9. rujna** divizija se povlači prema selu Kosiv. U borbama kod Kosiva i Perevoloke na rijeci Stripi doslovce su uništene hrvatske pukovnije – 53. zagrebačka i 16. bjelovarska – a XIII. korpus izgubio je oko 17 000 ljudi. Zbog toga se **10. rujna** 36. pješačka divizija s dijelom 5. pješačke divizije povlači na mostobran Bučač.¹⁰¹ U borbama na mostobranu oko sela Skoromohi (Skoromosz), Budaniv i Medvidovci (Medvedowci) sudjeluju hrvatske pukovnije – 16. bjelovarska, 78. osječka i 53. zagrebačka. Bjelovarčani u tim borbama imaju oko 270 poginulih,¹⁰² a zagrebačka 53. pješačka pukovnija trpi iznimno velike gubitke kod Perevoloke i nešto manje kod sela Zadariv i Ustja-Zelene.¹⁰³

Dijelovi ruske 9. i 11. armije tijekom **14. rujna** kreću u napad na rijeci Stripi. Da bi se spriječio njihov proboj, ubacuju se pričuve i preraspoređuju snage oko vrlo važna mostobrana Bučač, osobito na lijevom krilu Rhemena XIII. korpusa. Rusi se probijaju prema selu Burkaniv (Burkanow), gdje se vode krvave borbe u kojima **od 15. do 19. rujna** bjelovarska 16. i zagrebačka 53. pješačka pukovnija trpe velike gubitke kod kote 380, sela Osivci (Osowci) i Czarne Lasi. Bjelovarčanima je od 1788 vojnika na početku borbi preostalo samo 1209, od čega ih je 70 poginulo, 164 ranjeno, a 340 zarobljeno. Poginuli su sahranjeni na groblju u selu Osivci.¹⁰⁴ U tim će se borbama iskazati pukovnik Rudolf Pilepić, zapovjednik 73. *Honvéd* pješačke brigade, na mostobranu Bučač, koji zajedno sa zagrebačkom 53. pješačkom pukovnijom uspijeva odbaciti Ruse.¹⁰⁵

U borbama Pflanzler-Baltinove istočne skupine između Pruta i Dnjestra našli su se i domobrani iz Grupe Lipošćak,¹⁰⁶ i to na položajima između sela Toporivci i Onut, gdje uspijevaju zaustaviti Ruse. Bez obzira na pretrpljene gubitke, Rusi **8. listopada** nastavljaju djelovanje protiv korpusa Benigni, Hadfy i XIII. korpusa, osobito na položaje 36. pješačke divizije južno od pruge Bučač

⁹⁸ ÖULK III, 57.

⁹⁹ ÖULK III, 59.

¹⁰⁰ U ruskoj vojnoj terminologiji front je u rangu grupe armija zapadnih država.

¹⁰¹ ÖULK III, 105, Prilog 5 i Skica 2 i 3.

¹⁰² *Ratni dnevnik*, 75-77.

¹⁰³ HR-HDA-1448, Zbirka matica, Matična knjiga umrlih 53. pješačke pukovnije.

¹⁰⁴ *Ratni dnevnik*, 79-81.

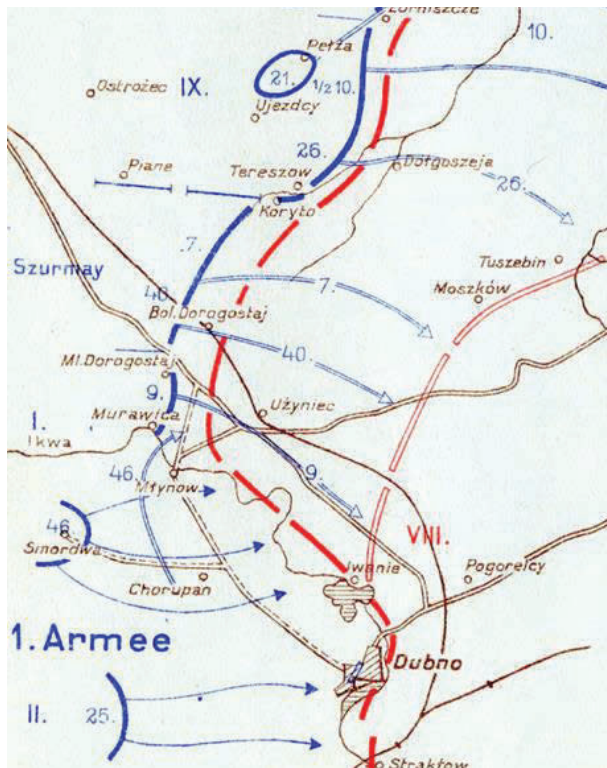
¹⁰⁵ BARDOLFF, *Der Militär-Maria Theresien-Orden*, 246.

¹⁰⁶ General Anton Lipošćak, ujedno i zapovjednik hrvatske 42. domobranske pješačke divizije.

– Čortkiv, koje je odbijeno jakim artiljerijskom vatrom. Borbe se nastavljaju **od 12. do 15. listopada** kod sela Višnivčik (Wisniowczyke). Zagrebačka 36. pješačka divizija napreduje s obje strane željezničke pruge prema Čortkivu, gdje je zaustavljena. U tim će borbama bjelovarska 16. pješačka pukovnija imati 57 poginulih i 90 ranjenih.¹⁰⁷

Brusilovljeva protuofenziva u Volinju

U Volinju je zbog odlaska glavnine njemačkih snaga u 3. pohod na Srbiju došlo do zastoja u napredovanju. Tijekom jutra **7. rujna** Rusi su napustili Dubno, a između 8. i 9. rujna pokreću se snage 1. i 4. armije prema potoku Stubiel. U sklopu toga napredovanja Szurmajeve snage kreću od sela Bol. Dorogostaj prema selu Moszków, a dio snaga generala Puhala kreće prema rijeci Ikvi. Zbog iscrpljenosti resursa napadne aktivnosti morale su zastati. Teška je srca general Franz Conrad von Hötzendorf morao prijeći u obranu duž cijeloga bojišta, tako da **13. rujna** prestaju sve napadne operacije u Volinju.¹⁰⁸

Slika 16. Proboj Szurmajevih snaga i njegove 7. pješačke divizije prema Dubnom 8. – 9. rujna (izvor: ÖULK III, Skica 4, dio)

¹⁰⁷ Ratni dnevnik, 89.

¹⁰⁸ ÖULK III, 115-119.

Odlaskom njemačkih snaga pod zapovjedništvom feldmaršala Mackense-na ruski general Aleksej Brusilov, zapovjednik Jugozapadnoga fronta, dočeka- kao je svoju šansu i pokreće između **13. i 24. rujna** protuofenzivu u Volinju, koja primorava austrougarsku 4. armiju na povlačenje na rijeku Stir. U sek- toru Puhalove 1. armije Rusi su **14. rujna** napali snage 9. pješačke divizije I. korpusa i 40. *Honvéd* pješačke divizije iz Korpusa Szurmay, ali su bili odbijeni i vraćeni na polazne položaje. Nakon povlačenja 4. armije tijekom **18. rujna** povlači se i središte 1. armije, osobito I. korpus i Korpus Szurmay, iza rijeke Ikve, i to na potezu od Dubnog do sela Torgovica (Torgowica).¹⁰⁹

U tim borbama između 27. kolovoza i 19. rujna 79. pješačka pukovnija – „Jelačićevci” imat će 41 poginulog, 169 ranjenih i 1540 nestalih ili ukupno 1750 vojnika izbačenih iz borbe. Borbe su vođene kod naselja Korabliše (Ko- rablszecz), Porik, Ivanowka, Moskovčina (Moskowscyzna), Privitne i Bokima (Ivaniczky Bokujma). Najveći intenzitet borbi zabilježen je između 27. kolovoza i 6. rujna kod Moskovčine, s ukupnim gubicima od 1311 vojnika.¹¹⁰

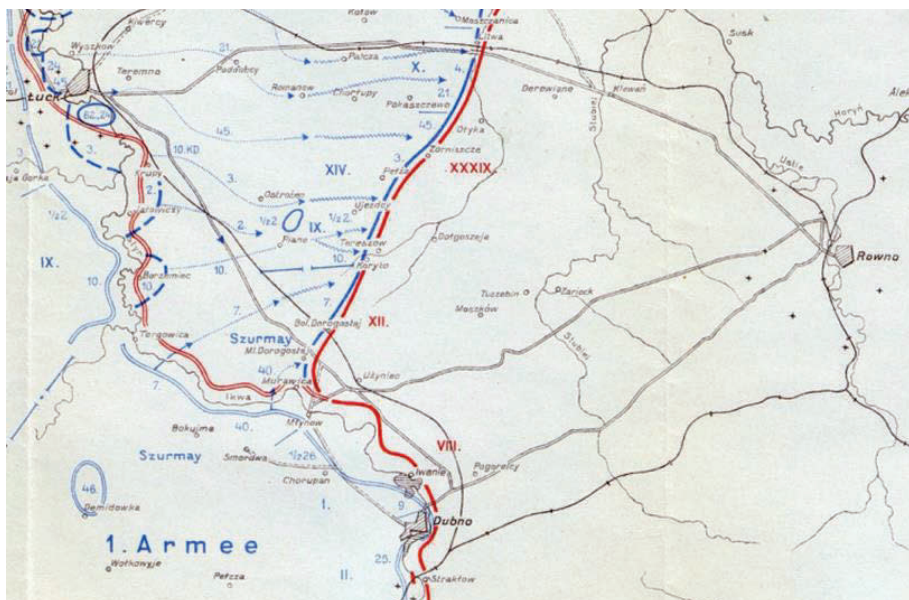
Druga ofenziva na Rovno 23. – 30. rujna

Nakon popune i pregrupiranja snaga austrougarska 4. armija tijekom **26. rujna** prisiljava Ruse na povlačenje na zapadnu obalu rijeke Stir kod Lucka. Nadvojvoda Josip Ferdinand odmah je zapovjedio ostalim snagama da prije- đđu preko Stira i nastave potiskivati Ruse. Međutim, prijelaz je bio težak jer je trebalo utrošiti mnogo vremena za dopremu plovila i osposobljavanje unište- nih mostova. Korpus Szurmay s našim „Jelačićevcima” prešao je rijeku kod sela Torgovica i Mliniva (Mlynów). Nastavljajući napad tijekom **27. rujna**, korpusno lijevo krilo prešlo je cestu Dubno – Luck i do **28. rujna** izbili su na čvrsto utvrđene otporne točke od sela Mliniva preko Dorogostaja i Privitna do sela Pelza. Na tim će se položajima zaustaviti i prijeći u obranu.¹¹¹

¹⁰⁹ ÖULK III, 142-159 i Prilog 6 i Skica 4.

¹¹⁰ ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*.

¹¹¹ ÖULK III, 153, Prilog 7 i 8.

Slika 17. Puhalova 1. armija u proboju prema Rovnom, 23. – 30. rujna (izvor: ÖULK III, Skica 4, dio)

U tim su aktivnostima „Jelačićevci” imali gubitke između 18. rujna i 8. listopada kod mjesta Privitne, Brestce, Lubanowka, Bokunice, Bokujme, Moskovčina, Kraselno Talkowszczyzna i Korabliše (Korabljiczne), i to 40 poginulih, 146 ranjenih i 75 nestalih, odnosno ukupno 262 vojnika.¹¹² Tijekom prosinca imali su još 16 poginulih, 100 ranjenih i 31 nestalog vojnika.¹¹³

Prema posebno sačinjenoj analizi AOK-a, austrougarska je vojska u to vrijeme na sjeveroistoku imala oko 480 000 vojnika, a do kraja mjeseca izgubila ih je preko 200 000. Iz pohodnih postrojbi pristiglo je 120 000 neiskusnih i slabo obučanih vojnika. Prema ruskim izvještajima, zarobljeno je oko 100 000 austro-njemačkih vojnika. Zbog vrlo lošega stanja vlastitih snaga AOK je odlučio prići privremenoj defenzivi na sjevernom krilu, tako da će se dostignuta crta zadržati sve do Brusilovljeve ofenzive u ljeto 1916., kojom će Rusi odbaciti snage Centralnih sila daleko na zapad.¹¹⁴

¹¹² ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*, br. 9, 10 i 11, kut. 114.

¹¹³ ÖeStA-KA-NFA, *Verlustliste IR 79*, br. 12 i 13, kut. 114.

¹¹⁴ O tome više u: TOMINAC, „Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. (I. dio)”, 261-295; TOMINAC, „Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. (II. dio)”, 419-452.

Slika 18. Stanje Istočnoga bojišta krajem 1915. godine (izvor: ÖULK III, Skica 30, dio)

Zaključak

Sto godina nakon odvijanja Zimskih bitaka za Karpate i proboja kod Gorlica i Tarnówa u svibnju 1915. ta su ratna događanja još uvijek veoma zanimljiva tema znanstvenih i vojnih istraživanja zbog svoje višeslojne problematike. Posebno je fascinantna činjenica u snazi kojom su vojni planeri i zapovjednici uspjeli osposobiti teško iscrpljene vojne snage tijekom Zimskih bitaka za Karpate i s njima krenuti u veličanstven proboj kod Gorlica i Tarnówa, koji je praktički bio jedini izlaz u vrlo složenoj vojno-političkoj situaciji toga vremena i tako je spriječena pogubna opasnost od ruskoga proboja preko Karpata u Panonsku nizinu.

Hrvatske su postrojbe uvelike sudjelovale u te dvije operacije, ali te aktivnosti do sada nisu bile detaljnije istražene, osobito njihovi iznimni gubici. Ovim se prilogom obrađuju njihove najvažnije aktivnosti u sklopu strateških zadataka ruske i austro-njemačke vojne sile, osobito snage u sastavu 36. pješake i 42. domobranske pješake divizije te pojedinačno izdvojene snage na drugim dijelovima bojišta. U radu su prikazani i njihovi gubici u svjetlu ukupnih gubitaka austrougarske vojske.

Arhivsko gradivo

HR-HDA-1448, Zbirka matica: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, zbirka 1448, Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji.

ÖStA-KA-NFA: Austrija, Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Beč, Neue Feld Akten.

Novine

Jutarnji list (Zagreb), 1915.

Literatura

BARDOLFF, Carl von. *Der Militär-Maria Theresien-Orden: die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918 / Carl Freiherrn von Bardolff; und mit Unterstützung des Heerenmuseums in Wien herausgegeben und... verfasst von Oskar von Hoffmann und Gustav von Hubka*, Beč, Militärwissenschaftliche Mittelungen, 1943.

BÖSCH, Reinhard Eugen „Die Haltung der südslawischen Soldaten des österreichungarischen Heeres im ersten Weltkrieg. Eine Dokumentation, dargestellt nach den Gefechtsberichten der Infanterie“. Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Beču, 1982.

DROGOMIR, Jerzy J. P. *Polegli w Galiciji zachodniej 1914-15*. Tarnów: Muzeum Okręgowe w Tarnowie, 1999.

MANIN, Marino, ur. *Feldmaršal Svetozar barun Borojević od Bojne (1856. – 1920.)*. Zbornik radova. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.

Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918, sv. II: *Das Kriegsjahr, 1915., Vom Ausklang der Schlacht bei Limanowa-Lapanow bis zur Einnahme von Brest-Litowsk*. Beč: Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv, 1931.

Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918, sv. III: *Das Kriegsjahr, 1915., Vom der Einnahme von Brest-Litowsk bis zur Jahreswende*. Beč: Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv, 1932.

PAŠČENKO, Jevgenij. *Hrvatski grobovi 1914. – 1918. Karpati, Galicija, Bukovina*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.

„Paul Baron Puhallo von Brlog“. Austro-Hungarian Army. Pristup ostvaren 14. 4. 2018. <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/puhallo.htm>.

PAVIČIĆ, Slavko. *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Hrvatska knjiga, 1943.

Ratni dnevnik C. K. Varaždinske pješačke pukovnije br. 16, knj. 2. Bjelovar: Državni arhiv u Bjelovaru, 2004.

STEINER, Jörg C. *Heldenwerk 1914-1918: Die Träger der Goldenen Tapferkeitsmedaille und der Goldenen Tapferkeitsmedaille für Offiziere im Ersten Weltkrieg*. Beč: Eigenverlag, 2010.

„Stephan Freiherr von Ljubcic”. Die Österreichisch-Ungarische Armee 1914-1918. Pristup ostvaren 14. 4. 2018. <http://www.weltkriege.at/Generalitaet/03%20General/Feldzeugmeister/Ljubcic/ljubcic.htm>.

STEVENSON, David. 1914. – 1918. *Povijest Prvoga svjetskog rata*. Zagreb: Fraktura, 2014.

STONE, Norman. *The Eastern Front 1914-1917*. New York: Charles Scribner's Sons, 1975.

TOMAC, Petar. *Prvi svetski rat*. Beograd: Vojno izdavački zavod Beograd, 1973.

TOMINAC, Nikola. „79. pukovnija Zajedničke vojske u Prvome svjetskom ratu”. U: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u palači Matice hrvatske 29.-30. listopada 2008.*, ur. Željko Holjevac. Zagreb: Matica hrvatska, 2012. 283-322.

TOMINAC, Nikola. „Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. (I. dio): Proboj kraj grada Lucka u Volinju”. *Časopis za suvremenu povijest* 49 (2017), br. 2: 261-295.

TOMINAC, Nikola. „Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. (II. dio): Proboj kraj sela Okne u Bukovini”. *Časopis za suvremenu povijest* 49 (2017), br. 3: 419-452.

TOMINAC, Nikola. „Hrvatske postrojbe u pohodu na Srbiju s naglaskom na djelovanje Carske i kraljevske 79. pješačke pukovnije grof Josip Jelačić”. U: *1914. – prva godina rata u Trojednoj Kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji*, ur. Vijoleta Herman Kaurić, Zagreb: Matica hrvatska, 2018, 139-185.

TOMINAC, Nikola. „Ličani u 'Velikom ratu'. Zimska bitka za Karpate, siječanj – travanj 1915.” *Senjski zbornik* 42-43 (2015): 489-524.

TUNSTALL, Graydon A. *Blood on the Snow: the Carpathian Winter War of 1915*. Lawrence: University Press of Kansas, 2010.

SUMMARY

Croats in the Carpathian Winter War and the Breakthrough near Gorlice and Tarnów in 1915

Even though more than a hundred years have passed since the Carpathian Winter War and the breakthrough near Gorlice and Tarnów in May 1915, these events remain a very interesting topic of scholarly and military research due to their multifaceted complexity. Particularly fascinating is the strength with which military planners and commanders managed to ready their severely exhausted military forces during the Carpathian Winter War and use them to lead a magnificent breakthrough near Gorlice and Tarnów. The breakthrough near Gorlice and Tarnów was practically the only way out of a very complex military-political situation and it prevented the grave danger of a Russian breakthrough across the Carpathians and into the Pannonian Basin.

The participation of Croatian troops in these two operations was significant, but these activities, especially their exceptional losses, have thus far not been the subject of significant research. This paper covers their most important activities within the frame of the strategic goals of the Russian and Austro-German military forces, with particular focus on the forces that were part of the 36th Infantry and 42nd Home Guard Infantry Divisions as well as individual units on other parts of the front. It also provides an overview of their losses in light of the total losses of the Austro-Hungarian army.

Key words: military history; World War I; Carpathian Winter War; breakthrough near Gorlice and Tarnów; Imperial and Royal 36th Infantry Division; Imperial and Royal 7th Infantry Division; Royal Hungarian 42nd Home Guard (Honvéd) Infantry Division; Imperial and Royal Seventh Army